

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT

Madiken Kütt

**Läänemaa maakonnalehed aastail 1927–1934:
ülevaade ja poliitiline suunitlus**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dots. Ago Pajur

TARTU 2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Ajaleht „Läänemaa“ 1927–1930	7
2. Ajaleht „Lääne Elu“ 1928–1934	19
3. Ajaleht „Lääne Hääl“ 1930–1931	32
4. Ajaleht „Lääne Teataja“ 1933–1934	39
5. Miks jäi „Lääne Elu“ püsima, kuid konkurendid mitte?	49
Kokkuvõte	53
Kasutatud allikad	55
Resume	57
Lisad	62

Sissejuhatus

Esimese iseseisvuse ajal kujunes ajakirjandus Eestis massiliseks teabelevivahendiks¹. 1920ndaid iseloomustas ilmuvate väljaannete arvu järjekindel suurenemine, aastaks 1930 ilmus Eestis juba ligi 300 ajalehte ja ajakirja.² Kasvu innustasid ajastule omased demokratiseerumine (eelkõige sõna- ja trükivabaduse kehtestamine), ühiskonna kultuuriline ja majanduslik aktiivsus, rahva haridustaseme tõus ning tehnoloogia, transpordi ja side areng³. Koos väljaannete arvu ja leviku suurenemisega suurenes ka ajakirjanduse poliitiline ja ühiskondlik mõju. Kujunesid välja ajaleheturg ja konkurents. Demokraatiaajajärgul, s.o kuni 1934. aasta riigipöördeni võis ajalehte välja anda igäüks ja kirjutada võis põhimõtteliselt kõigest, keelatud oli vaid riigikorrale otseselt vaenulik propaganda.⁴

Läänemaal sai järjepidev ajakirjandus alguse 1920ndate lõpus. Katseid tehti varemgi: Andres Ammas on oma diplomitöös nimetanud, et Läänemaa esimene ajaleht oli Johan L. Michelseni saksakeelne „Hapsaler Stadtblatt“, mis hakkas ilmuma 1886. aastal, nädalalehte ilmus kokku 37 numbrit. Läänemaa esimene eestikeelne ajaleht oli 1896–1926 ilmunud käsikirjaline leht „Rändaja“, mida andis välja Kungla Selts. Esimene trükitud perioodikaväljaanne oli Jaan Spuhl-Rotalia „Majapidaja“, mida ilmus viis aastakäiku aastail 1905–1914. Aastail 1912–1916 hakkas käima korrapäratult ilmuv „Läänlane“, mida andis välja, toimetas ja trükkis ametlikult Mart Tamverk, kuid tegelikult valmistas Spuhl-Rotalia. Lühiajalisi katsetusi tehti teisigi, kuid järjepidev perioodiliselt ilmuv ajaleheajakirjandus sai Läänemaal alguse 1927. aasta detsembris, mil hakkas ilmuma ajaleht „Läänemaa“ (1927–1930).⁵ Pool aastat hiljem, 1928. aasta aprillis sai alguse ka konkureeriv ajakirjandus: ilmus ajaleht „Lääne Elu“ (1928–1940). Aastail 1930–1931 ilmus „Lääne Hääl“, aastail 1933–1934 „Lääne Teataja“. 1934. aastal hakkas ilmuma „Lääne Elu“ lisa „Hiiu Teataja“, kuid kuna tegemist ei olnud eraldiseisva maakonnalehega ja ilmumisperiood jääb siinse töö uurimisperioodist välja, siis „Hiiu Teataja“ töös pikemalt ei peatuta. Vaba konkureeriva ajakirjanduse ajajärk Eestis

¹ Lauk, Epp. Eesti Vabariigi ajakirjandusest 1920.–1930. aastatel. – Eesti ajakirjanduse ajaloost VII. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu 1991. Lk 36–78: 1

² Lumiste, Leho. Eesti ajakirjanduse ajalugu. Välis-Eesti & EMP, Stockholm 1977: 181, Lauk 1991: 75

³ Lauk, Epp. Eesti ajakirjanduse arenguhooni XX sajandi esimesel poolel. – Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900–1940. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu 2000. Lk 9–42: 3, Lumiste 1977: 175; Lauk 1991: 36

⁴ Lauk 1991: 7–8; Lauk 1991: 40–41, Lauk 2000: 27

⁵ Ammas, Andres. Konkureeriv kohalik ajakirjandus „Lääne Elu“ ja „Läänlase“ näitel. Diplomitöö. Tartu Ülikooli žurnalistika kateeder, Tartu 1993: 11–12

kestis 1934. aasta märtsi riigipöördeni, mis on ühtlasi selle uurimistöö lõpp-punktiks – nii olude muutumise pärast riigis kui ka seepärast, et edasi puudus „Lääne Elul“ konkurent.

Eesti ajakirjanduse ajaloost annab võrdlemisi tervikliku ülevaate artiklikogumike seeria „Eesti ajakirjanduse ajaloost“ I–X, kus mitmed artiklid räägivad ka esimese iseseisvuse aegsetest Eesti ajalehtedest. Artikleid Epp Laugult⁶ ning Halliki Harrolt ja Meelis Somelarilt⁷ on kasutatud käesoleva töö allikatenä. Töös vaadeldava perioodi ajakirjandust puudutavad ka artiklikogumik „Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900–1940“⁸ ja Leho Lumiste kokkuvõte Eesti ajakirjanduse ajaloost⁹. Eesti ajalehtede välimust läbi aegade on uurinud Roosmari Kurvits oma doktoritöös¹⁰. Ajalehte „Postimees“ on põhjalikult uurinud Krista Aru, tema teadustöö on avaldatud ka raamatuna¹¹. Ka neid töid on kasutatud käesoleva töö allikatenä. Nimetatud kirjutised keskenduvad kas peajasjalikult või täielikult üleriigilistele päevalehtedele. Kord või paar korda nädalas ilmuva väikese tiraažiga maakonnalehti pole aga palju uuritud, konkreetset Läänemaa ajalehti need kirjutised ei puuduta. Käesoleva töö teema, esimese iseseisvusaja demokraatiaperioodi Läänemaa ajalehtede kirjeldamine, on seega oluline, täitmaks lünka Eesti ajakirjanduse ajaloo uurimises. Töö esimene uurimisküsimus ongi see, kas üldkäsitlustes kirjeldatud tendentsid ning suurte ajalehtede uurimisel selgunud seaduspärad kehtisid ka Läänemaa ajalehtede kohta.

Läänemaa ajakirjanduse teemal on kirjutatud kaks lõputööd, Tarmo Õuema bakalaureusetöö¹² ja Andres Ammase diplomitöö¹³. Esimene annab ülevaate tänapäevasest ajalehest „Lääne Elu“, teine kirjeldab ajalehtedevahelist konkurentsi Läänemaal teise iseseisvusaja alul. Põgusalt puudutab Ammase töö siiski ka Läänemaa ajakirjanduse ajalugu ning kolm lehekülge on pühendatud Läänemaa ajalehtede vahelisele konkurentsile aastail 1927–1934. Kuigi tegemist oli vaba ja demokraatliku ajakirjanduse ajajärguga, ei olnud

⁶ Lauk, Epp. Eesti Vabariigi ajakirjandusest 1920.–1930. aastatel. – Eesti ajakirjanduse ajaloost VII. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu 1991. Lk 36–78; Lauk, Epp. Eesti ajakirjanduse süsteemi kujunemine. – Eesti ajakirjanduse ajaloost X. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu 1996. Lk 5–36, Lauk 1991.

⁷ Harro, Halliki; Somelar, Meelis. Eesti ajaleheturu kujunemise aspekte kahe maailmasõja vahelisel perioodil. – Eesti ajakirjanduse ajaloost X. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu 1996. Lk 37–61.

⁸ Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900–1940. Koost. Epp Lauk. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu 2000.

⁹ Lumiste, Leho. Eesti ajakirjanduse ajalugu. Välis-Eesti & EMP, Stockholm 1977

¹⁰ Kurvits, Roosmari. Eesti ajalehtede välimus 1806–2005. Doktoritöö. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu 2010.

¹¹ Aru, Krista. Üks kirk, kolm mõõdet. Peatükke Eesti toimetajakesksest ajakirjandusest: K. A. Hermann, J. Tõnisson, K. Toom. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2008.

¹² Õuema, Tarmo. Ajalehe Lääne Elu arengulugu ja lugejaskond. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu 2008.

¹³ Ammas, Andres. Konkureeriv kohalik ajakirjandus „Lääne Elu“ ja „Läänlase“ näitel. Diplomitöö. Tartu Ülikooli žurnalistika kateeder, Tartu 1993.

tolleaegsed ajalehed sugugi erapooletud. Ammas kirjutab, et „Läänemaa“, „Lääne Elu“, „Lääne Hääl“ ja „Lääne Teataja“ olid pidevas omavahelises konkurentsisis ning neil olid omad poliitilised vaated, kuid töös ei avata põhjalikumalt lehtede poliitiliste erimeelsuste tagamaid. Töö teiseks uurimisküsimuseks on mõista, kuidas nende ajalehtede poliitiline häälestus ajaleheveergudel kajastus ning millest see poliitiline suunitlus tulenes – kelle nägu need ajalehed olid, kelle vaateid kandsid: kas toimetajate, väljaandjate, trükkija või hoopis lehe seljataga seisvate kõrvaliste isikute või erakondade.

Perioodi Eesti ajakirjandusele oli iseloomulik ka ebastabiilsus. Kohaliku tähtsusega või eraalgatuslike väikelehtede jaoks jagus raha ja entusiasmi vaid mõneks numbriks kuni mõneks aastakäiguks¹⁴. Just eraalgatuslikud väikelehed olid ka Lääne maakonnalehed, ning tõepoolest jätkus neist pikemaks perioodiks vaid „Lääne Elu“. Ammas on kirjutanud, et „Lääne Elul“ lubas konkurendid välja süüa ilmselt ajakirjandusliku taseme tõus¹⁵. Milliseid tõendeid selle väite toetamiseks leiab ajalehtedest endist, miks jäi just „Lääne Elu“ ebastabiilsel ajajärgul püsima, samas kui „Läänemaa“, „Lääne Hääl“ ning „Lääne Teataja“ ilmusid vaid mõned kuud kuni paar aastat, on töö kolmandaks uurimisküsimuseks.

Saamaks paremini aru, kellest ja millest ajalehed kirjutavad, on töös allikana kasutatud ka perioodi poliitilisi jõude Läänemaal kirjeldavaid artikleid Margus Maiste sulest¹⁶. Peamisteks töös kasutatavateks allikateks on siiski uuritavad ajalehed „Läänemaa“, „Lääne Elu“ (edaspidi viidetes: LE), „Lääne Hääl“ (LH) ja „Lääne Teataja“ (LT) ise. Lehtede lugemiseks on kasutatud Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu ja Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu veebilehte DEA – Digiteeritud Eesti Ajalehed¹⁷, samast on alla laetud ka töö lisadeks olevad väljavõtted ajalehtedest.

Töö on jaotatud viieks peatükiks. Igale vaadeldud ajalehele on pühendatud üks peatükk, kus antakse esmalt üldülevaade antud lehe kohta väljaandjaist välimuseeni. Samas on võrreldud lehte perioodi Eesti ajakirjanduse üldtendentsidega (ülalmainitud allikate põhjal). Esimese nelja peatüki teine pool uurib lehe poliitilist suunitlust ning analüüsib, kes olid lehe

¹⁴ Lauk 1991: 54–55, 59–60

¹⁵ Ammas 1993: 14

¹⁶ Maiste, Margus. Poliitilised erakonnad Läänemaal 1918–1934. – Läänemaa Muuseumi toimetised II. Läänemaa Muuseum, Haapsalu 1998. Lk 90–111; Maiste, Margus. Haapsalu linnavolikogu valimised minevikus. –

http://www.muuseum.haapsalu.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=535:haapsalu-linnavolikogu-valimised-minevikus&catid=140:valimised-haapsalus-&Itemid=324 (12.05.2013)

¹⁷ DEA. <http://dea.nlib.ee/> (08.05.2013)

kallutatuse mõjutajad. Viiendas peatükis analüüsitakse seda, miks just „Lääne Elul“ õnnestus püsima jääda, samas kui „Läänemaa“, „Lääne Hää!“ ja „Lääne Teataja“ ilmusid vaid paar kuud kuni paar aastat, enne kui hingusele läksid. Püsima jäämise või mittejäämise analüüs hõlmab kõiki vaadeldavaid ajalehti korraga, mistõttu see moodustabki eraldi peatüki. Kogu ülejäänud informatsioon on jagatud igale ajalehele pühendatud peatükki, sest selline ülesehitus on lugejale loogilisim ning annab igast lehest mõistetava tervikpildi.

1. Ajaleht „Läänemaa“ 1927–1931

Järjepideva ajaleheajakirjanduse algust Lääne maakonnas märgib ajalehe „Läänemaa“ esimese numbri ilmumine 14. detsembril 1927. Pärast seda maakondlike ajalehtede ilmumine Läänemaal enam katkenud ei ole. Ametlikult sündis maakonnaleht Läänemaa Ühisgümnaasiumi vilistlaskogu algatusel, tegelikult seisid „Läänemaa“ seljataga tööerakondlased ja asunikud Aleksander Aren, Adolf Korris, August Reinbach, Ulrich Selg, Jüri Valk ja Jakob Aljas¹⁸.

Esimese „Läänemaa“ numbri juhtkirjas selgitas väljaandja, tuntud seltskonnategelane Edgar Leopas¹⁹ lehe loomise vajadust: läänlased olid üksteisest liialt eraldatud, Lihula inimesed ei teadnud, mis toimub Haapsalus ja vastupidi, kuid suurtesse lehtedesse sõnumid läänlaste töödest–tegevustest ei mahtunud. Viimast heitis Leopas pealinna lehtedele ette: neist sai lugeda, kuidas mõni kodanik purjus peaga tänaval lärmas, kuid mitte läänlaste jaoks olulisist asjust nagu Läänemaa ainsa gümnaasiumi uue hoone õnnistamise pidustused. Ka nentis Leopas, et „kõigis tähtsamais kohtades ilmuvad juba aastaid ajalehed ning koguni mitmed ühes paigas, ainult Läänemaa on seni veel ilma“.²⁰ Ajalehe sisu osas lubas väljaandja Leopas, et ilmuma hakkab „värskeid uudiseid maalt ja linnast, peale selle juhtkirju Läänemaasse puutuvate valusamate küsimuste kohta, populaarteaduslikke artikleid, ajaloolisi kirjeldusi kodupaiga kaugemast ja lähemast minevikust, ilukirjanduslisi palasid nagu: jutte, vesteid ja luuletusi. Igas numbris leiab aset ka nädala kokkuvõtte tähtsamaist sündmustest Eestis ja välisriikides, samas leiavad lehes ruumi Lääne Kaitsemalevasse puutuvad teated“. Parteipoliitilistest mõjutustest lubas Leopas ajalehe kaugel hoida.

Lehe vastutavaks toimetajaks oli Evald Soosaar, „Läänemaad“ trükiti Mart Tamverki trükikojas Haapsalus. „Läänemaa“ oli nädalaleht. Esimeses numbris kirjutati, et ajaleht hakkab ilmuma laupäeviti²¹, esimene number ise ilmus aga kolmapäeval ja teine number teisipäeval, alles kolmandast numbrist alates olid ilmumiskuupäevad võrdlemisi korrapäraselt laupäevadel. 23. veebruarist 1928 muutus ilmumisaeg neljapäeva peale. Ei saa aga teada, kas lehed ka tegelikult numbrisse märgitud päevadel ilmusid: mõni aeg hiljem ilmuma hakanud

¹⁸ LE 08.03.1930 (nr 19): 1, Kruus, Oskar. Villem Grünthal-Ridala. – Haapsalu läbi aegade ja inimeste. Eesti Raamat, Tallinn 1979. Lk 130–140: 136

¹⁹ Ammas, Andres; Jaago, Kalev. Läänemaa sulesõjad. – Lääne Elu 15.02., 22.02.1992.

²⁰ Läänemaa 14.12.1927 (nr 1): 2

²¹ Läänemaa 14.12.1927 (nr 1): 1

konkurent „Lääne Elu“ süüdistas korduvalt, et „Läänemaa“ numbrid hilinesid päevade viisi, neljapäevane leht tuli tihti alles järgmisel esmaspäeval, kord ilmunud leht koguni seitsmepäevase hilinemisega²².

„Läänemaa“ toimetuse esimene numbrilise ilmumise aeg Haapsalus Karja tänav 16, kuid juba teises numbris oli aadressiks märgitud Karja 6 – muidugi võis tegemist olla trükiveaga. Kolmandaks numbrilise kolis Läänemaa aadressile Wiedemanni 37, 1928. aasta mai alguses aga muutus toimetuse aadress jälle, milleks sai seekord Wiedemanni 23. Tagasi Karja tänavale kolis toimetuse juba sama aasta septembri keskel, seekord aadressile Karja 17. Toimetuse kolimise leheveergudel ei selgitatud. „Läänemaa“ toimetusel (nagu ka kõigil järgmistel vaadeldavatel ajalehtedel) oli olemas ka telefon. Epp Lauk on kirjutanud, et telefoni kasutati kohalike uudiste hankimiseks, kaugemate uudiste jaoks aga telegraafi – Eesti ajalehtedele vahendas teavet Eesti Telegraafi Agentuur (ETA), mis oli otseses teabevahetuses Reutersiga Londons, Havasiga Pariisis, Wolffiga Berliinis.²³

„Läänemaa“ üksiknumber maksis esiti 5 marka, tellimine vastavalt üheks kuuks 20 marka, kolmeks 60, kuueks 110 ja aastaks 200 marka. 1928. aasta jaanuarist asendusid margad kroonidega, st ühest margast sai üks sent, seega jäi ajalehe hind samaks, kuid marga asemele ilmus sõna „sent“.

Neljaküljeline „Läänemaa“ algas päisega (lisa 1), kus toodi ära lehe ja kuulutuste hinnad ning toimetuse kontaktinfo. Jätkusid rubriikideks jaotatud artiklid kuni neljanda küljeni, siis kuulutused, ning viimaks, lehe lõpus toodi ära väljaandja, toimetaja ja trükkija. Esialgu olid Läänemaas kindlad rubriigid: „Nädala tähtsamad sündmused“ – uudised Eesti riigis toimuvast, „Haapsalu teated“ või „Haapsalust“ – uudised Haapsalus toimuvast, „Läänemaalt“ või „Maakonnast“ – uudised mujal Läänemaal peale Haapsalu toimuvast. Konkurent „Lääne Elu“ väitis, et „Läänemaa“ ilmutas liiga palju maakonna- ja liiga vähe Haapsalu uudiseid²⁴, kuid vähemalt „Läänemaa“ algusaegadel ei pidanud see paika: esiküljed kuulusid enamasti Haapsalu uudistele, samas maakonnas toimuvast võis lugeda alles kolmandalt küljelt. Artiklid ise olid enamikus üsna tavalised kohaliku tähtsusega uudislood, näiteks koosnes üks Haapsalu uudiste rubriik sellistest artiklitest: linnavolikogu koosoleku päevakord ja käik, Haapsalu Eesti Seltside Liidu uus juhatus, kontsert Läänemaa Ühisgümnaasiumi saalis, seminari 7. aastapäevapidu, silmaarst Haapsalus, „kohalike protestantlike voolu pooldajate“

²² LE 10.11.1928 (nr 28): 1; LE 19.01.1929 (nr 3): 1

²³ Lauk 1991: 69, Lauk 1996: 14

²⁴ Ammas 1993: 13

kõnekoosolek Haapsalus, uus pristav Haapsalus.²⁵ Roosmarii Kurvits on oma doktoritöös Eesti päevalehtede välimusest kirjutanud, et 1920ndatel toimus Eesti ajakirjanduses rubriigistamises muutus – lehe algusosa enam ei rubriigistatud²⁶. Läänemaa maakonnalehtedesse selline muudatus 1920ndatel veel ei jõudnud, rubriigistati ka esiküljel. 1920ndate Läänemaa lehtedes ei olnud veel ka Kurvitsa jaotust tuumaks (olulised uudised, juhtkiri, järjeromaan), teemadeks (pikemad retsensioonid ja ülevaade) ja argieluks (kohalikud lühiuudised, krimi)²⁷. Kuna „Läänemaa“ ja samal ajal ilmunud „Lääne Elu“ olid 1920ndatel veel vaid neljaküljelised, ei saanudki sellist jaotust olla. Krimiuudiseid ilmus ka esiküljel, teisele küljele jätkus nii olulisi uudiseid kui ka pikemaid ülevaateid jne. Kehtis pigem struktuur, mida Kurvits on kirjeldanud I maailmasõja aegsena: number algas olulisemate uudistega, siis juhtkirjad ja muud uudised-uudisterubriigid, lõpus kuulutused ja reklaam.²⁸ Seega olid Läänemaa lehed üleriigilistest päevalehtedest ühe arenguastme võrra maas, ilmselt mitte oskamatusel pärast struktureerida kõrgemal tasemel, vaid sellepärast, et lehed olid vaid nelja (ja 1930ndatel kuue) külje pikkused, mis ei jätnud põhjalikumaks struktureerimiseks mänguruumi.

Meelelahutuslikud tekstid ilmusid „Läänemaas“ teise külje allosas, muudest artiklitest joonega eraldatuna – n-õ joonealuses. Selle, mida tähendas rubriik „Joonealune“, ning mida üldse Eesti esimesel demokraatiaperioodil lehtedes kirjutati ja kirjutada võis, ütles hästi ära üks Läänemaa joonealuse anonüümseist kirjutajaist: „Peale muu kribu-krabu jättis toimetaja minu hooleks ka joonealuse kirjutamise. Küsisin: „Mis ma’s sinna joone alla pean panema?“ Vastas: „Kõik, mis joone peale ei sünni.“ Helde aeg, kas meie päivil üldse on midagi, mis joone peale ei sünniks?! See peaks vist küll olema midagi kuulmatut ebatõenäolist, ebaesteetilist või ebamoraalset, kuid – säärast asja ei sünni ka joone alla panna, sest luuletajad ja erakondade sõnamehed ütleksid, et ajaleht on neilt plagieerima hakanud.“²⁹ Teisel küljel ilmusid enamasti ka kõik muud artiklid, mida ei saa lahterdada uudisteks – näiteks nõuandelood põllupidamises, karjakasvatuses, kodumajanduses hakkama saamiseks, ajalugu, mõne nähtuse või objekti arengulugu tutvustavad artiklid. Võrreldes „Lääne Eluga“ oli „Läänemaas“ selliseid pikki, tihti ka jätkuartiklitena mitmes numbris ilmuvaid lugusid üsna palju. Lauk on kirjutanud, et tol ajastul üritati lehte teha võimalikult laiale lugejaskonnale

²⁵ Läänemaa 11.02.1928 (nr 6): 1

²⁶ Kurvits 2010: 208

²⁷ Kurvits 2010: 208–209

²⁸ Kurvits 2010: 86

²⁹ Läänemaa 07.01.1928 (nr 1): 2

ning sellepärast ilmuski ühes lehes kõike tõsisest poliitikast kerge joonealuse ja politseikroonikani³⁰, mis vastas täielikult tõeale ka kõigi Läänemaa maakonnalehtede puhul.

Artiklite juures enamasti autorit ei mainitud, harva oli lisatud kirjutaja pseudonüüm (näiteks „n“, „ja-jah“) ning haruharva ka tegelik nimi või initsiaalid, millest saab välja lugeda, kes oli artikli autor. Kurvits on kirjutanud, et autorit tähistati eelkõige arvamusalustes ja lühisuudistes, autoritähis puudus agentuuriuudistel ja pikematel uudislugudel, mille olid kirjutanud toimetuse liikmed³¹. Sama näis kehtivat Läänemaa lehtedes.

Kuulutused ehk sisult reklaamid kuulusid peamiselt neljandale küljele, kuid suurema raha eest sai reklaamipinda osta ka teistele külgedele. Neljandale küljele maksis kuulutuse panemine 5 senti millimeeter, esiküljele 10 senti, teksti osasse aga 15 senti. Kui reklaamiosõtjaid neljanda külje täitmiseks ei jätkunud, trükiti sinna vähemtähtsaid artikleid või ajalehe enda reklaame. Et kuulutuste müük oli tolleaegsete ajalehtede peamiseks sissetulekuallikaks³², võibki oletada, et kuulutuste nappus ja tekstide rohkus vihjas reklaamiosõtjate puudusele, mitte toimetuse soovile palju uudiseid lehte mahutada. Mitmeid enesereklaame ilmus igas numbris (näiteks „Läänlased, tellige „Läänemaa“ ajalehte). Anneli Avistu on kirjutanud, et tolleaegsetel ajalehtedel oli oma imagoreklaam – kindlad väärtused, mida väärtustades end lugejale reklaamiti³³. Läänemaa reklaamis end enim tõsise või tõsiseltvõetava maakonna häälekandjana („Läänemaa“ on ainus tõsine häälekandja Läänemaal³⁴). Esialgu võeti kuulutusi vastu Mart Tamverki raamatukaupluses, kelle juures lehte ka trükiti.

„Läänemaa“ avaldas suhteliselt palju õiendusi, st toimetusele saadetud parandusi lehes ilmunud artiklite kohta. Õienduste rohkusest võib esiteks järeldada, et „Läänemaa“ avaldas saadetud kaastöid üsna helde käega ja fakte kontrollimata. Krista Aru on kirjutanud, et just esimesel demokraatiaajal liikus Eesti ajakirjandus kiirelt „kollase“ suunas, sest ajalehed ei vaevunud fakte kontrollima³⁵. Teiseks võib õienduste rohkusest järeldada, et kõigile soovijatele sõna (või siis leheruumi) andmise printsiip, vaba ja erapooletu ajakirjanduse tunnusjoon, siinkohal kehtis. 1929. aasta 21. märtsi numbris „Läänemaa“ toimetuse koguni vabandas, et lehes oli ilmunud sõnum saamatust vallasekretärist Vigalas, mis ei vastanud

³⁰ Lauk 1991: 55

³¹ Kurvits 2010: 216

³² Lauk 1996: 21

³³ Avistu, Anneli. Ajaleheturunduse algusaegadelt. – Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900–1940. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu 2000. Lk 43–66: 63

³⁴ Läänemaa 04.10.1928 (nr 40): 2

³⁵ Aru 2008: 243

tõele³⁶. Samas tuleb nentida, et õiendused paigutati lehes võimalikult märkamatuks kohale — kolmandale või neljandale küljele, tihti muust tekstist väiksemas kirjas, vahel lisati ka toimetusepoolne kommentaar, mis kinnitas, et toimeetus jäi siiski omale seisukohale saadetud õiendusest hoolimata („Olgugi, et õiendus iseenesest midagi ei õienda ega ka ei lükka ümber ilmunud väiteid, toob toimeetus selle õienduse nii nagu ta avaldamiseks saadetud.“³⁷).

Tekst „Läänemaas“ oli nii fraktuuris (gooti trükikiri) kui ka antiikvas (ladina trükikiri), sealjuures fraktuuri oli rohkem ja antiikvat vähem, kuid mingit korrapära kahe vaheldumises ei olnud. Esimene foto ilmus juba teises „Läänemaa“ numbris, edasi ilmus fotosid küll harva, aga aeg-ajalt siiski. Kurvits on kirjutanud, et kui kuni 1925. aastani ilmutati ajalehtedes pigem portreesid ja kultuuriloolisi fotosid, siis pärast seda kajastasid fotod erakordseid sündmusi ning 1930. aastast ka argisündmusi³⁸. „Läänemaas“ ning ka järgmistes maakonnalehtedes „Lääne Elus“ ja „Lääne Hääles“ kuni 1930ndate esimeste aastateni veel fotod uudiseid ei kajastanud, vaid olid tõesti portreed asjaosalistest või kultuuriloolised fotod – näiteks looga seotud hoonetest. Seega olid kohalikud maakonnalehed ka siin üleriigilistest päevalehtedest arengus maas. Esimene joonistus, s.o karikatuur ilmus „Läänemaas“ alles 1929. aasta veebruaris, illustreerimaks üht anekdooti³⁹.

Veebruaris 1928 viidi „Läänemaa“ trükkimine Tamverki trükikojast Haapsalus üle tööerakondliku ajalehe „Vaba Maa“ samanimelisse trükikotta Tallinnas⁴⁰. Muudatusega kadusid lehest ka varem neljandal küljel tavapärased olnud Tamverki kaupluse ja trükikoja reklaamid, Tamverki ärid (koos paar kuud hiljem ilmuma hakanud ajalehega „Lääne Elu“) said „Läänemaa“ tegijatele rivaaliks. Trükikojavahetusega tegi „Läänemaa“ läbi teisigi muudatusi: nagu ülal mainitud, hakkas leht ilmuma neljapäeval, rubriigid jäid samaks, kuid kaotasid kindla asukoha. Vähenes linnauudiste ja suurenes üleriigiliste või maaudiste osakaal. Esimeses muutunud numbris olid näiteks Haapsalu teated neljandal, mitte esimesel küljel⁴¹. Vaba Maa trükitud „Läänemaa“ oli raskesti loetavam, osa artikleid trükiti nüüd tunduvalt väiksemas kirjas, osas artiklites muutus trükk lihtsalt hõõsemaks või justkui kahekordseks (lisa 2, lisa 3).

³⁶ Läänemaa 21.03.1929 (nr 11): 1

³⁷ Läänemaa 07.01.1928 (nr 1): 4

³⁸ Kurvits 2010: 110

³⁹ Läänemaa 28.02.1929 (nr 8): 1

⁴⁰ Läänemaa 23.02.1928 (nr 8): 4

⁴¹ Läänemaa 23.02.1928 (nr 8): 1, 4

Aprilli lõpus vahetus „Läänemaa“ väljaandja, selleks sai advokaat ja linnavolikogu esimees tööerakondlane Adolf Korris⁴². Väljaandja vahetuse tõttu jäi üks number ilmumata, „Läänemaas“ selgitati, et Edgar Leopas pani lehe kinni, „ilma et ta seda oleks teatanud teistele lehe juures tegutsevatele isikutele“⁴³. Konkurent „Lääne Elu“ kirjeldas juhtunut teise nurga alt: Leopas oli tahtnud luua lehte, mis oleks erapooletu, kuid „Läänemaas“ „taheti maksuma panna vastutava toimetaja ja kõrvaliste isikute poolt sarnast poliitilist mõju, mille vastu võitlemiseks herra Leopas üksi jõuetu oli ja oli sunnitud vastu oma tahtmist kogu oma ilusast ideest loobuma.“⁴⁴ Aasta hiljem, 1929. aasta oktoobris sai Leopas ise endise konkurendi „Lääne Elu“ vastutavaks toimetajaks. Korrise tulekust alates muutus aga „Läänemaa“ ja „Lääne Elu“ vaherkord veelgi teravamaks ja „Läänemaa“ teavitas, et ajalehel enam Tamverkidega mitte mingeid seoseid ei olnud⁴⁵. „Lääne Elu“ kirjutas, et just Korrise väljaandjaks saamisest alates muutuski „Läänemaa“ tööerakondlikuks⁴⁶, ning see vastas tõele. Seega võib „Läänemaa“ puhul öelda, et ajalehe ideoloogilisele suunitlusele andis näo esmajoones just väljaandja. Seisid ju tööerakondlased „Läänemaa“ taga algusest peale, ning kui uskuda „Lääne Elu“ väidet, siis püüdlas sama suunitluse poole ka vastutav toimetaja Soosaar, kuid enne Leopase lahkumist ajalehe poliitiline neutraalsus siiski püsis. Võib arvata, et Leopasel endal Haapsalu poliitikute suhtes kindlat poolehoidu, mida ta oleks tahtnud ajaleheveergudele suruda, ei olnudki, sest esmalt töötas ta küll tööerakondlaste lehes, kuid hiljem juba rahvaerakondlikus „Lääne Elus“, seega omavahel vaenujalal olevate tööandjate juures.

1928. aasta juuni lõpus sai „Läänemaa“ väljaandjaks kirjastusühisus Läänemaa, tegelikkuses jäid ajalehe tegijad samaks⁴⁷. Augusti keskel kirjutas „Läänemaa“, et toimetaja Evald Soosaar läks puhkusele ja tema kohale asus maavalitsuse sekretär tööerakondlane Aleksander Aren⁴⁸. Edaspidi muutus „Läänemaa“ veel rohkem maakeskseks, põllumajanduslikud lood toodi teiselt-kolmandalt küljelt esimesele. Näiteks oli 27. septembri „Läänemaa“ esikülje suureks artiklik valitud lugu silotoidu valmistamise viisidest⁴⁹ – teistes Lääne maakonna lehtedes jäid esiküljed kas Haapsalu, Läänemaa, Eesti või koguni rahvusvaheliste uudiste, aga ikkagi uudislugude pärusmaaks (välja arvatud erinumbrates, nt jõuludel).

⁴² Ammas, Jaago 1992

⁴³ Läänemaa 05.04.1928 (nr 14): 4

⁴⁴ Ammas, Jaago 1992

⁴⁵ Läänemaa 03.05.1928 (nr 18): 1

⁴⁶ LE 07.02.1931 (nr 9): 1

⁴⁷ LE 08.03.1930 (nr 19): 1

⁴⁸ Läänemaa 16.08.1928 (nr 33): 1, Postimees 12.10.1930 (nr 277): 7

⁴⁹ Läänemaa 04.10.1928 (nr 40): 1; Läänemaa 27.09.1928 (nr 39): 1

Soosaar naasis puhkuselt 23. oktoobri numbri valmistamiseks, kuid vähem kui kolmeks kuuks – 17. jaanuarist 1929 sai Läänemaa vastutavaks toimetajaks jälle Aleksander Aren, samal ajal hakati lehte uuesti trükkima Tamverki trükikojas. Ajalehe trükkimise Tamverki juurde tagasi viimine ei saanud olla kerge otsus, sest samas trükiti konkurenti „Lääne Elu“, mille väljaandjaks oli trükikoja omaniku Mart Tamverki poeg Paul Tamverk, samuti olid linnas rivaalideks Tamverk & Pojad kirjatarvete pood ja Läänemaa Kirjastusühisuse pood. Ilmselt otsustati trükkimine siiski Tamverki juurde tagasi viia sellepärast, et „Lääne Elu“ kirjutised pidevalt hilinevatest „Läänemaa“ numbritest vastasid tõele – numbrid toodi ju Tallinnast. Kaootilisus valitses Vabas Maas trükkimise aegu mitte ainult lehe ostjate-tellijateni jõudmises, vaid ka ametlike ilmuniskuupäevade juures: oktoobri esimesel nädalal seisis „Läänemaa“ päises neljapäev, teisel nädalal pühapäev, kolmandal nädalal ei ilmunud leht üldse, neljandal ja viiendal nädalal aga oli päises ilmunisajaks märgitud teisipäev. Kiri M. Tamverki trükk „Läänemaa“ neljanda külje allääres jäi aga edaspidi väga väikeseks ja Tamverki äride reklaame uuesti ilmuma ei hakanud.

Samal ajal jäi artikleid Haapsalu linnaga seonduvaist asjust võrreldes maakondlike, üleriigiliste ja rahvusvaheliste uudistega veelgi vähemaks. Näiteks võib tuua 28. veebruari „Läänemaa“ numbri, kus esiküljeuudised olid kariloomade kondihaigusest ja soovitud ravimiseks, pidude kestuse piiramisest koolimajades, Ülemaalise Eesti Noorsoo Ühenduse 10. tegutsemispäevast, koertepiinajatest Haapsalus, laadast Ristil, hobusevankri alla jäänud lapsest Haapsalus, metsade peavalitsuse otsusest metsloomade eest hoolt kandma hakata, gripist Läänemaal, Eesti-Šveitsi ja Eesti-Tšehhoslovakkia vahelisest viisade kaotamisest, üliõpilaste õppelaenu seaduse läbivaatamisest, põllumeeste ja hariduse päevast Kirblas. Kõigil teistel külgedel kokku oli Haapsalu uudiseid üks: luhtaläinud õmblusmasinavargusest.⁵⁰ Seega erapooletuid uudiseid tervest maakonnast, Eestist ja ka välismaalt, Haapsalust vaid lühidalt krimiuudised.

Ka kuulutusi jäi „Läänemaas“ ajaga üha vähemaks. Tihti jätkus reklaame alla poolele neljandast küljest ja paljud neist kippusid olema „Läänemaa“ enda reklaamid – näiteks 5. juuli numbri neljandal küljel ilmus viis erinevat „Läänemaa“ reklaami, 13. detsembri numbris kuulus aga terve külg kuulutustele ning kõik need olid „Läänemaa“ oma reklaamid⁵¹. Suvel trükkis „Läänemaa“ neljandal (vahel ka kolmandal) küljel autoühenduse sõiduplaane ja Haapsalu suviorkestri kontsertkava. 1929. aasta jaanuaris kirjutas „Lääne Elu“, et

⁵⁰ Läänemaa 07.03.1929 (nr 9): 1

⁵¹ Läänemaa 13.12.1928 (nr 49): 4, Läänemaa 05.07.1928 (nr 27): 4

„Läänemaa“ avaldas kaheksa arsti kuulutused, kes seda ei soovinud, mõni arst sai suisa vale eriala külge. „Lääne Elu“ pani juhtumi selle arvele, et „Läänemaasse“ kuulutusi ei ostetud, ainult enda omadega lehte täita oli piinlik ja seega asuti välja mõtlema.⁵²

Pärast 1929. aasta 6. juuni numbrit jäi „Läänemaa“ ilmumine kuni novembrini seisma. Viimane juunikuine number ei erinenud kuidagi teistest, mis näitab, et lehe tegijad kavatsesid või lootsid väljaandmist jätkata. Novembris ilmus „Läänemaa“ jälle, mitmekuist mitteilmumist seletati oma trükikoja puudumise ning Haapsalu trükikodade ajakohatuse ja kalli hinnaga⁵³ (sõnapaari „Haapsalu trükikodade“ võib vabalt vahetada välja Tamverki trükikoja vastu, sest ilmselgelt räägiti just sellest). Viis kuud puhanud „Läänemaa“ ilmus uuesti hulga väiksema kirja, suurema lugude ja fotode arvu, nelja asemel viieveerulisena ning kirevama sisuga (lisa 4). Lehte trükiti Viljandis „Sakala“ trükikojas, kuid toimetajaks jäi Aleksander Aren ja väljaandjaks Läänemaa Kirjastusühisus. Ajaleht sai uue päise ja uued kuulutuste hinnad: kuulutusküljel 5 senti, esiküljel 15, tekstis kuulutuskirjaga 12 senti ja tekstis tekstikirjaga 15 senti. Seega oldi valmis lehte panema ka reklaame, mis ei eristu lehesisust – tänapäeval erapooletu ajalehe kohta täiesti välistatud tegevus, kuid tol ajal kasutusel olnud praktika⁵⁴. Esimeses taasilmunud numbris avaldati lootust, et „Läänemaa“ hakkaks tulevast aastast ilmuma 2–3 korda nädalas⁵⁵.

Tegelikult ei olnud aga enam tegemist Lääne maakonna häälekandja, vaid mõningaid Läänemaa-teemalisi uudiseid trükkiva ajalehe „Sakala“ sabaga (saba – suuremate päevalehtede kõrvallehed provintsilinnades, sisult suurte lehtede lühendatud ja harvem ilmuvad versioonid⁵⁶). Et tegemist oli nimelt „Sakala“ saba ja mitte „Sakala“ trükikojas trükitava eraldi Läänemaa ajalehega, tõestab see, et kahe lehe sisu kattus⁵⁷. 8. novembri „Läänemaa“ numbris kirjutati: „Pühapäeval viibis välisminister Lattik Viljandis ja temaga juhuslikult kokku puutudes tähendas ta meile, et...“⁵⁸ – artikkel oli selgelt „Sakala“ toimetuse kirjutatud ja trükitud „Läänemaas“ muutmata kujul. Sama number jõudis läänemaateemaliste uudisteni alles neljandal küljel, st küljel, kuhu traditsiooniliselt kuulusid kõige ebaolulisemad uudised ja reklaamid.

Lõplikult jäi „Läänemaa“ seisma pärast 8. jaanuari 1930. aasta numbril ilmumist.

⁵² LE 26.01.1930 (nr 4): 1

⁵³ Läänemaa 02.11.1929 (nr 21): 1

⁵⁴ Kurvits 2010: 211

⁵⁵ Läänemaa 02.11.1929 (nr 21): 1

⁵⁶ Lauk 1991: 54, Avistu 2000: 46

⁵⁷ Sakala 07.11.1929 (nr 134), Läänemaa 08.11.1929 (nr 22)

⁵⁸ Läänemaa 08.11.1929 (nr 22): 2

Et „Läänemaa“ seljataga seisid tööerakondlased, oli ka ajaleht ise Tööerakonna (ja vähemal määral Asunikude, Riigirentnikkude ja Väikemaapidajate Koondise ehk asunike) mitteametlik häälekandja. Asunikud ja tööerakondlased olid Läänemaal tihedalt seotud, neil olid sarnased põhimõtted ja samad juhtfiguurid (Riigikogu liikmed Villem Maaker ja Johannes Zimmermann olid esmalt tööerakondlased, siis asunikud), nad moodustasid volikogudes liite⁵⁹. Vastumeelsust näitas „Läänemaa“ välja peamiselt Rahvaerakonna ja Põllumeestekogude suhtes.

Vastumeelsus Rahvaerakonna suhtes väljendus personaalsel tasandil, Läänemaa rahvaerakondlaste esinumbri dr. Hans Alveri vastastes kirjutistes. Põhjus oli ilmselt selles, et Tööerakonna ja Rahvaerakonna poliitika ei erinenud kuigi palju, 1932. aastal liitusid Rahvaerakond ja Tööerakond (ning Kristlik Rahvaerakond ja Majandusrühm) ühtseks Rahvuslikuks Keskerakonnaks⁶⁰. Seega ei olnud „Läänemaal“ rahvaerakondlikule ideoloogiale ilmselt palju ette heita, küll aga konkreetsetele toimetusele vastumeelsetele tegelastele. Esialgu ei olnud ajalehel „Läänemaa“ dr. Alveri vastu tegelikult midagi: veel juunis 1928 avaldati esiküljel tol ajal maakonnaarstina töötanud Alveri artikkel läänlaste tervisest⁶¹, tihti ilmus ka Haapsalu Kaunistamise Seltsi, mille eesotsas Alver oli, teateid. Mida aeg edasi, seda teravamaks muutusid aga antipaatiad ja väljaütlemised. „Läänemaa“ poliitilised vaated hakkasid leheveergudelt selgelt välja paistma pärast seda, kui väljaandja Edgar Leopas lahkus ning tema ametisse asus tööerakondlane Adolf Korris. Ka hilisem vastutav toimetaja Aleksander Aren oli Tööerakonnast. Augustis 1928 avaldas Läänemaa dr. Alverit sõna otseses mõttes maha tegeva juhtkirja ja veelgi resoluutsema jätkuloo. „Läänemaa“ toimetuse ootas, et Alver kirjutiste vastu sõna võtaks, kui viimane seda ei teinud, kirjutati: „Jällegi võitis mehe mõtlemise laiskus, sest et mõtelda selleks on ju pead vaja – teiste käest aga seda ometi laenata ei saa,“ ja pöörduti ka otseselt Alveri kui rivaali poole: „Uskuge Alver, te olete liigagi nõrk vastane.“⁶²

Selleks ajaks, kui „Läänemaa“ 1929. aasta novembris viiekuiselt puhkepausilt „Sakala“ sabana naasis, oli Alver saanud Haapsalu linnapeaks, ning nii palju kui uuenenud „Läänemaa“ veel Haapsalu uudiseid toodi, kritiseerisid need linnavalitsuse tööd ja otsuseid. Küll kirjutati, et kodanikud ei pooldanud Karja tänava sillutamistoid, et linnavalitsus polnud kraavitöödel küllalt kaitseabinõusid rakendanud, et Alver ei pooldanud linnas kariloomade

⁵⁹ Maiste 1998: 97–98

⁶⁰ Maiste 1998: 105

⁶¹ Läänemaa 14.06.1928 (nr 24): 1

⁶² Läänemaa 30.08.1928 (nr 35): 1

pidamist, kuigi see oli kasulik nii elanikele kui ka suvitajatele, et linnavalitsus ei suutnud seista Adolf Korrise raske tööga linnale hangitud Paralepa ranna ja metsa hoidmise eest, et linnaisad ei hoolinud Haapsalu tänavate valgustamisest⁶³. Alveri linnavalitsuse tööd kaitsvaid või kiitvaid kirjatükke ei esinenud.

Erakondlikul tasandil leidis „Läänemaa“ veergudelt rohkem Põllumeestekogude mahategemist. Põllumeestekogudega oli Tööerakonnal ka rohkem põhimõttelisi erimeelsusi. „Läänemaa“ antipaatia „kogumeeste“ suhtes väljendus maakondlikul tasandil vähem, üleriigilise tähtsusega artiklites rohkem. Eriti meeldis „Läänemaale“ teha maha Põllumeestekogude üht liidrit, endist ja tulevast riigivanemat Jaan Teemantit ning Läänemaa Põllumeestekogude esindajat Riigikogus Kustas Tonkmanni. Kui Tonkmann 1929. aasta valimiste eel Põllumeestekogude kandidaatide nimekirjas kohti kaotas, kirjutas „Läänemaa“ naeruvääristava artikli „Kustase täht langenud“⁶⁴. Kui Teemant esines kõnekoosolekul Kärddlas, kirjutas „Läänemaa“, et Teemant „ei suutnud rahuldada kuulajaid oma vaevase ja äärmiselt keeletundmata kõnega“ ning tema juttu saatis naer. Mõni aeg hiljem ilmus sarkastiline artikkel ühele kõnekoosolekule ilmumata jätnud Teemantist.⁶⁵ Vastumeelsed olid „Läänemaa“ tegijaile aga ka kõik teised „kohalikud kogude tuusad, seitse kaheksa isikut“ ning üldse kõik „kogupõllumehed“, kes nimetasid end põllumeeste huvide kaitsjaks, kuid „ei vaja nemad põllumehi rohkem, kui häälte materjaaliks, keda nad püüavad kasvatada demagoogiliste lubaduste kaheotsaliste kõnedega“⁶⁶.

Ammas ja Jaago on kirjutanud, et ajalehe „Läänemaa“ poolehoid kuulus just linnavolikogule, sest Korrise oli selle esimeheks⁶⁷. Tegelikult nii öelda ei saa, „Läänemaa“ poolehoid kuulus siiski kindlatele meestele ja linnavolikogus toimuvat üldiselt pigem naeruvääristati, teisiti oleks lauseid nagu „viimasel ajal on kodulinna parlamendis saadud rohkesti maksuta meelelahutust“ ja volikogu otsuste pidevat sarkastilist kommenteerimist raske tõlgendada⁶⁸. Küll aga kiideti „Läänemaas“ volikogu tööd nii palju, kui palju see väljaandja Adolf Korrisega seotud oli. Näiteks teatati „Läänemaas“ aprillis uhkusega, et ometi kord on Paralepa rand ja mets Haapsalu linnale saanud – seda volikogu esimehe Korrise kaasabil⁶⁹.

⁶³ Läänemaa 08.11.1929 (nr 22): 4, Läänemaa 24.11.1929 (nr 24): 1

⁶⁴ Läänemaa 11.04.1929 (nr 14): 2

⁶⁵ Läänemaa 28.03.1929 (nr 12): 3, Läänemaa 11.04.1929 (nr 14): 5

⁶⁶ Läänemaa 18.04.1929 (nr 15): 1, Läänemaa 02.05.1929 (nr 17): 1

⁶⁷ Ammas ja Jaago 1992

⁶⁸ Läänemaa 16.08.1928 (nr 33): 1

⁶⁹ Läänemaa 19.04.1929 (nr 16): 3

Alates 1929. aastast, lähenevate 1930. aasta alguse linnavolikogude valimistega seoses, hakkas „Läänemaa“ avaldama üha enam Tööerakonna reklaame⁷⁰. Positiivselt kirjeldas „Läänemaa“ vaid Tööerakonna kõnekoosolekuid. Ühele sellisele kõnekoosolekule 1929. aasta aprillis Vaiknal ilmunud „Läänemaa“ sõnutsi kohale ka kogumees Tonkmann, kes „tõrvas“ tööerakondlasi ja eelnevalt kõnelenud Tööerakonna juhtfiguuri Ado Anderkoppi, kuid „Läänemaa“ kirjelduse järgi lõppes vastasseis Tööerakonna mehe võiduga: „Anderkopp pani Tonkmannile küsimuse ette: „Ütelge üks ettetoodud näitest, mis ei vasta tõe!“ Tonkmannil ei olnud seepeale mitte midagi vastata, tegi ainult jaah ja jaah, lubas vastata ja seletada pärast, kui Anderkopp on ära läinud“.⁷¹ Kuu aega hiljem Võnnus toimunud Tööerakonna koosoleku kohta kirjutas „Läänemaa“: „Kuigi erilist propagandat polnud tehtud – nagu eelmisel pühapäeval kogumeeste ja sotside koosolekul –, oli siiski arvukas kogu kuulajaid ilmunud.“⁷² Kui aga ühisel kõnekoosolekul asusid üksteist materdama „kogumees“ Tonkmann ja sotsiaaldemokraat Mihkel Mihkelson, kirjutati „Läänemaa“ veergudel: „Koosolijate poolt tähendati aga, pada sõimab katelt, ühed mustad mõlemad.“⁷³

Enne 1929. aasta riigikoguvalimisi avaldas „Läänemaa“ mitmes numbris järjest esiküljel Tööerakonna kandidaatide (Ado Anderkopp, Arnold Schulbach, Adolf Korris, Jakob Mut) pildid koos lühikeste elulookirjeldustega ja nimekirja kõigist teistest Lääne valimisringkonna Tööerakonna kandidaatidest teisel küljel⁷⁴. Kolmandal küljel trükiti ära ka Asunikude, Riigirentnikkude ja Väikepõllupidajate Koonduse kandidaatide nimekiri⁷⁵. Tööerakonnal läks 1929. aasta riigikoguvalimistel kehvasti, kaotati kolm kohta, sellest kirjutas „Läänemaa“ võrdlemisi neutraalselt ja lakooniliselt. Üleriigilistest valimistulemustest kõneleva artikli kõrval seisis aga artikkel „Haapsalus Tööerakonna ülekaalukas võit“, mis tõi ära Haapsalu valijate hääled. Samal küljel seisis ka artikkel „Piirsalus Tööerakond neljas“. Piirsalus võitsid valimised asunikud – kui „Läänemaa“ ei oleks olnud esmajoones Tööerakonna häälekandja või oleks vähegi erapooletu mulje poole püüelnud, oleks see pealkiri ju pidanud olema „Piirsalus võitsid asunikud“. Nende väiksemate omavalitsuste valimistulemused, kus ilmselt ei läinud hästi ei tööerakondlastel ega asunikel, jäeti aga üldse lehest välja. Lehekülje kõige alumisse serva jäi artikkel sellest, et Läänemaal kokku võitsid kogumehed ja Tööerakond

⁷⁰ Läänemaa 14.02.1929 (nr 6): 1

⁷¹ Läänemaa 18.04.1929 (nr 15): 2

⁷² Läänemaa 02.05.1929 (nr 17): 3

⁷³ Läänemaa 25.04.1929 (nr 16): 3

⁷⁴ Läänemaa 02.05.1929 (nr 17): 1, Läänemaa 09.05.1929 (nr 18): 2

⁷⁵ Läänemaa 09.05.1929 (nr 18): 3

kaotas hääli.⁷⁶ Loomulikult oleksid neutraalse maakonnalehe jaoks pidanud olema Haapsalu või Piirsalu tulemustest olulisemad Läänemaa valimistulemused, kuid tähtsamad olid hoopis Tööerakonna võidud. Sellesarnaseid näiteid leiab pärast Edgar Leopase ameti mahapanekut „Läänemaast“ hulgaliselt ning need ei jäta ajalehe poliitilise kallutatuse kohta mitte mingit kahtlust.

⁷⁶ Läänemaa 16.05.1929 (nr 19): 1

2. Ajaleht „Lääne Elu“ 1928–1934

1928. aasta veebruari alul kirjutas ise vaevu kaks kuud ilmunud „Läänemaa“: „Nagu kuulda hakkavat Haapsalus ligemal ajal käima uus ajaleht. Vastavad eeltööd olevatki käimas, asja taga seisvat linnavalitsusele ligidalseisvad ringkonnad ja üksikud ärimed, kellede tegudest ja asjaajamisest meie leheveergudel juttu olnud – nende omapärasest arusaamisest.“⁷⁷ Uus leht hakkas tõesti käima – „Lääne Elu“ proovinumber ilmus 26. aprillil, kuid ülejäänud osa „Läänemaa“ eelinfost ei vastanud tõe: „Lääne Elust“ sai hoopis tol hetkel võimul olnud linnavalitsuse veendunud vastane ning ei uue ajalehe väljaandjast Paul Tamverkist ega vastutavast toimetajast Jakob Feldmannist olnud „Läänemaa“ veergudel selleks ajaks veel juttu olnud. Kui „Lääne Elu“ esiknumber juba realselt ilmus, jäi „Läänemaa“ aga sõnadega tagasihoidlikumaks: „Sellega sammub Läänemaa kiirel sammul teistele maakondadele järgi, ka temal on ligemal ajal 2 lehte. Iseküsimus on muidugi, kui kaua ta suudab püsida, liiatigi, kui uus ajaleht hakkab käsitama kogu riigis ettetulevaid nähtusi.“⁷⁸ „Lääne Elu“ trükiti Mart Tamverki trükikojas. „Läänemaa“ kirjutati, et üheks konkurendi sünnipõhjuseks oli see, et esialgu Tamverki trükikojas trükitud „Läänemaa“ trükkimine koliti veebruaris Tallinnasse Vaba Maa trükikotta ning M. Tamverk soovis, et Läänemaal oleks üks tema trükikojas trükitud leht⁷⁹. „Lääne Elu“ ise kirjutas, et lehte hakati välja andma, sest konkurent „Läänemaa“ tõi liiga palju uudiseid maalt⁸⁰.

Toimetus ja trükikoda, aga ka M. Tamverk ja Pojad raamatu- ja kirjutusmaterjali kauplus asusid esialgu Haapsalus Karja tänav 5, alates 25. augustist 1928 oli toimetuse, trükikoja ja kaupluse raadioosakonna aadressiks lehe päises ja kuulutustes märgitud Karja tänav 7.

Esimese aastakäigu aprillis ja mais ilmus „Lääne Elu“ neljapäeviti (mai esimesel nädalal laupäeval) neljaküljelisena. Oli ka erandeid, kuid üldjoontes võib öelda, et esikülj kuulud Haapsalu uudistele, uudistele ülejäänud maakonnast oli ruumi alles kolmandal küljel. Teisele küljele kuulusid uudised – Haapsalust, Läänemaalt, kogu Eestist ja isegi välismaalt –, teisel küljel olid ka arvamus- ja nõuandelood ning joonealune meelelahutusnurk, kus ilmus nii vesteid päevakajalistel teemadel kui ka lihtsalt anekdoote. Neljas külj kuulud reklaamidele ning mahutas aeg-ajalt ära ka mõne esimeselt kolmelt küljelt välja jäänud uudise. Seega oli

⁷⁷ Läänemaa 04.02.1928 (nr 5): 1

⁷⁸ Läänemaa 26.04.1929 (nr 17): 1–2

⁷⁹ Läänemaa 03.05.1928 (nr 18): 2

⁸⁰ Ammas 1993: 13

„Lääne Elu“ struktuurilt ja vormilt esialgse „Läänemaaga“ peaaegu identne (lisa 1, lisa 5). Selle järgi, milliseid lugusid toimetuse paigutusega lehte esile tõstis, on aru saada, milliseid uudiseid ja teemasid pidas toimetuse tähtsaimaks – „Lääne Elust“ sai esmajoonelise linnaleht ning linnaleheks ta ka jäi.

Juba esimese aastakäigu juunis vahetus lehe toimetaja, ametisse asus Feldmanni asemel ajakirjanik Leonhard Sõerd. Koos uue toimetajaga ilmus leheveergudele ka uus stiil: varasemale üksluisusele lisandusid kursiivis pealkirjad ja alapealkirjad, mis tihtilugu intrigeeriva ja moonutatud mõttega pealkirjast erinevalt ütlesid sageli ka tegelikult ära, millest loos juttu tuli. Sõerdi tulekust alates läksid pealkirjad üha suuremaks ning samal ajal uudised, mida toimetuse ilmselt ebaolulisemaks pidas, või uudiste sabaotsad, üha pisemasse kirja. Kurvits nimetab seda muutust teksti kontrastimiseks, mis oli 1920ndatel Eesti ajakirjanduses tüüpiline. „Selline välimus pole enam visuaalselt „lame“ ja infot võrdsustav, vaid peegeldab info suhtelist tähtsust. [...] Hierarhiline esitusviis teeb info pillkupüüdvamaks ja orienteerib lugejat sündmustest varasemast teisiti,“ kirjutab Kurvits – leht ei olnud enam niivõrd lineaarne, kuivõrd toimetaja ideoloogiast lähtuvalt teatud aspekte visuaalselt esile tõstev. Kurvits on pealkirjade kohta veel kirjutanud, et kui mitmeveerulised eri suurustes pealkirjad muutusid tüüpilisteks, muutus pealkiri sildistavast deklareerivaks, vahepealkirjadeks ei olnud tihti mitte terviklikud laused, vaid lauseosad põhitekstist⁸¹. „Lääne Elu“ puhul vastab see küll tõele, kuid need lauseosad tekstist andsidki loo sisu kohta rohkem infot kui varasemad sildistavad laused.

Leht arenes edasi ka selles mõttes, et hakkas ilmuma kaks korda nädalas. Esialgu küll täiesti korrapäraselt, kuid juba juulist korrapäraselt kesknädalal, s.o kolmapäeviti, ja laupäeval. Põhjus: „jõudu mööda kaasa aidata Haapsalu arenemisele ja eriti tema tervistuskohalise tähtsuse propageerimisele“⁸². „Lääne Elu“ sisus oli üldse äärmiselt olulisel kohal Haapsalu kui suvituskuurordi edendamine. Suvine kesknädalane leht oli mõeldud suvituslehenähtena haapsallastele ning trükiti pisut väiksemas kaustas (laupäevane leht neljaveeruline, kesknädalane kolmeveeruline)⁸³. Kuigi esialgu lubas toimetaja, et ilmumine kaks korda nädalas jätkub sügisel ning veelgi enam, mõlemal päeval suuremas kaustas ning mõeldes rohkem ka maarahvale⁸⁴, hakkas septembrist leht jälle kord nädalas ilmuma. Alates 22.

⁸¹ Kurvits 2010: 98, 103, 122, 129, 130–131

⁸² LE 12.07.1928 (nr 7): 2

⁸³ LE 16.06.1928 (nr 8): 3

⁸⁴ LE 16.06.1928 (nr 8): 3

septembrist 1928 seisis ajalehes Leonhard Sõerdi asemel Roman Sõerdi nimi, kuid rohkem ajaleheveergudel vahetust ei kommenteeritud.

Juunist 1929 sai Mart Tamverki trükikoja pidajaks tema poeg Paul Tamverk, edaspidi nii trükikojapidaja kui ka lehe väljaandja⁸⁵. Oktoobris asus Sõerdi asemel lehe vastutavaks toimetajaks „tuntud seltskonnategelane ja Läänemaa ajakirjanduse energilisemaid algatajaid omariikluse päevil“ Edgar Leopas (endine „Läänemaa“ väljaandja) ja tegevtoimetajaks „tuntud kriitik, ajakirjanik ja seltskonnategelane“ Ilmar Reiman⁸⁶. Nüüd hakkas leht tõesti rohkem maakonnauudiseid avaldama (ning nagu toimetajate vahetusest kõnelevas artiklis lubati, ka rohkem kultuuriuudiseid), kuid seda vaid mõneks ajaks.⁸⁷

Alates jaanuarist 1930 hakkas leht ilmuma jälle kaks korda nädalas. Leheveergudel lubati, et muudatus toob kaasa rohkem terve Eesti ja välismaa uudiseid ning jälle lubati eriti hoolsasti maarahva muresid ja huvisid tähele panna. „Kultuuriliselt mõtleja läänlane, põllumees, õpetaja, õpilane, ametnik, kaitseliitlane, tööline, käsitöoline,“ kirjutati ajalehe sihtgrupi kohta.⁸⁸ Osati pidas uus toimetus lubadusest kinni: juba 4. jaanuari lehest võis läänlane lugeda Itaalia printsi ja Belgia printsessi pulmast, Soodoma linna leiust Jeruusalemmas ja Saksa riigi pankrotist⁸⁹. Mõneks ajaks võis täheldada ka maakonnauudiseid esiküljel, kuid kui kerkisid üles uued intriigid Haapsalu linnavalitsuses ja linnavolikogus, läks ka põhirõhk jälle linnauudistele.

Veebruari alul vahetasid Leopas ja Reiman ameteid – endisest vastutavast toimetajast sai lihtsalt toimetaja ja tegevtoimetajast vastutav toimetaja. „Ajapuudusel,“ selgitati Leopase otsust end vastutavalt kohalt tagandada⁹⁰. Augusti lõpus tegi Reiman enesetapu ja tema kohustused võttis lühiajaliselt üle Aleksander Maurer⁹¹. Septembri lõpus sai vastutavaks toimetajaks Vladimir Raudsepp (hilisem Nõukogude Eesti esimene teeneline ajakirjanik⁹²). „Lääne Elust“ läks Raudsepp aga ühe kohaliku ametimehe kaebuse pärast 21 päevaks Patareisse istuma ning 1931. aasta märtsist läks tegelik toimetamine Ernst-Aleksander Jolli (följetonist, pseudonüüm Kāo Jaan) ja vastutav toimetamine Johannes Paesüllla kätte⁹³. Tundub, et lubadus maa- ja linnaelu ning Läänemaa ja välisasju võrdselt kajastada oli selleks

⁸⁵ LE 26.11.1932 (nr 93): 3; Ammas 1993: 13

⁸⁶ LE 05.10.1929 (nr 40): 1

⁸⁷ LE 05.10.1929 (nr 40): 1

⁸⁸ LE 14.12.1929 (nr 50): 1

⁸⁹ LE 11.01.1930 (nr 3): 1, 3

⁹⁰ LE 05.02.1930 (nr 10): 1

⁹¹ LE 30.08.1930 (nr 63): 1, 3

⁹² Kruus 1979: 137

⁹³ Kruus 1979: 138, Kruus 1979: 137

ajaks unustatud, sest jälle olid esiküljed täidetud ainult Haapsalu, sealjuures suuremas jaos Haapsalu linnavalitsust ja linnavolikogu puudutavaga.

Suvel 1931 ilmus „Lääne Elu“ koguni kolm korda nädalas. Lisandus pühapäevane number, mis mõeldud jälle kord peaaesjalikult linna lugejale ja suvitajale. Numbrit sai 20 sendi eest kuus tellida, aga ka laupäevaõhtuti enne suviorkestri kontserdi algust Poska puiesteelt osta (Poska puiesteel toimusid suviorkestri kontserdid, Haapsalu kuurordisuve olulisim osa, kuhu kogunes palju rahvast).⁹⁴ Nende samuti neljaküljeliste suviste lisanumbrite esiküljed kuulusid täielikult kuulutustele-reklaamidele.

1932. aasta jaanuaris kadus toimetajate nimekirjast Jolli nimi ja toimetajaks jäi Paesüld üksi. Augusti lõpus asus toimetajaks uuesti Leonhard Sõerd, endine „Lääne Elu“, aga ka „Eesti Päevalehe“ ja „Kaitse Kodu!“ toimetaja. Teiseks jõuks toimetuses jäi V. Vaher.⁹⁵ Detsembris suri „pika ja raske haiguse“ tagajärjel lehe väljaandja ja trükikoja omanik P. Tamverk, mõlemad võttis üle tema abikaasa Ella Tamverk⁹⁶.

1933. aasta aprillis ilmus artikkel ajalehe uuest kuuest: „alaliselt suureneva lugejaskonna huvides“ hakkas leht ilmuma laupäeviti „suurendatult ja rohkete piltidega varustatult 6-küljelisena“⁹⁷. Sellega jätkus eelnevalt kirjeldatud moderniseerumine, päevalehtedele arengus järele võtmine, kontrastimine – hierarhilisem paigutus, rohkem fotosid, rohkem joonistusi, rohkem reklaame teksti vahel erinevatel külgedel⁹⁸. Kui juuli alguseks vallandati Leonhard Sõerd süüdistuse tõttu 16aastase tüdruku vägistamises⁹⁹, sai ka vastutava toimetaja ameti endale Ella Tamverk, kelle käes olid mõneks ajaks nii trükikoda kui ka ajalehe väljaandmine ja toimetamine. Sama kuu sees leiti ajalehele siiski uus toimetaja – ajakirjanik, näitekirjanik ja publitsist Evald Stein (aastast 1936 Tammlaan, ajaleheveergudel ka Jänkimees)¹⁰⁰. Leht hakkas ka kesknädalal kuueküljelisena ilmuma¹⁰¹. Juba augustis sai Steini ametinimetuseks tegevtoimetaja ja vastutava toimetajana alustas Alfred Pealu. Tema ajal jõudsid esimest korda esikülje suurteks uudisteks spordiudised. Septembrist kasvas ajaleht veelgi — seda hakati trükkima suuremas kaustas, neljaveerulise asemel viieveerulisena, seega jõudis „Lääne Elu“ 1933. aastal täielikult kohale Kurvitsa kirjeldatud 1920ndatele tüüpilisse ajajärku, s.o sinna,

⁹⁴ LE 13.06.1931 (nr 41): 3

⁹⁵ LE 24.08.1932 (nr 66): 1

⁹⁶ LE 21.12.1932 (nr 100): 1

⁹⁷ LE 29.04.193 (nr 33): 1

⁹⁸ Kurvits 2010: 122

⁹⁹ Ammas 1993: 14

¹⁰⁰ ISIK (08.01.2013)

¹⁰¹ LE 29.07.1933 (nr 58): 1

kus suured päevalehed olid 1920ndatel (lisa 6). „Lääne Elu“ toimetajate sõnul muutis kasv ajalehe suurimaks provintsileheks Eestis¹⁰². Kas suuremaks formaadilt, mahult või lugejate arvult, ei selgitatud. 1933. oli esimene aastakäik, mil Haapsalu uudistest, volimeeste ja linnaisade vahelisest jagelemisest olulisemaks said tõepoolest esmalt üleriigilised uudised, aga ka maakonna ja välismaa uudised. Kuna aeg-ajalt kirjutas „Lääne Elu“ ka edaspidi oma poliitilistest eelistustest ja jagelemistest Haapsalu „linnapiruka“ pärast, ei saanud muutust panna augustis kehtima hakanud ja oktoobrini püsinud kaitseseisukorra ja tsensuuri õlule. Pigem võib arvata, et 1933. aasta olukord riigis oli küllalt terav ja pinev, et tekitada ka väikelinnade elanikes, juhtides ja ajakirjanikes suuremat elevust, kui volimeeste vaheline üksteisesarjamine. 1934. aasta jaanuarist kadus toimetuse nimede hulgast Stein, jäi vaid Pealu vastutava toimetajana. 1934. aasta märtsi riigipööre lõpetas demokraatiaajajärgu ja seega ka vaba ajakirjanduse ajajärgu. „Lääne Elu“ ilmus sama nime all edasi kuni 1940. aastani.

Nagu öeldud, ei mainitud tol ajal veel artiklite juures autorit (ei mainitud ka lugude sees informatsiooni allikaid), heal juhul vaid nimetähti või pseudonüüme. Kurvitsa järgi kehtis selline süsteem Eesti ajalehtedes kuni 1930ndate lõpuni¹⁰³. „Lääne Elus“ tõi vaid initsiaalide kasutamine ka pahandust kaasa – 1929. aasta 19. oktoobri lehes ilmus õiendus, et ebaseaduslikust abordist kõnelevas loos ei tähendanud A. R. linnanõunik August Reinbachi¹⁰⁴.

Laupäevane leht tuli Haapsalus müügile reede pärastlõunal ja saadeti siis mujale maakonda laiali, kesknädalane ja tavaliselt kolmapäevast kuupäeva kandev leht aga teisipäeva pärastlõunal¹⁰⁵. Viie aasta jooksul ilmus leht võrdlemisi korrapäraselt. Ilmumata jäid näiteks 1930. aasta mai viimase nädala kolmapäevane number (elektrikatkestuse tõttu trükikojas¹⁰⁶) ning 11. ja 25. juuni kesknädalased lehed (põhjustel, mida leheveergudel ei selgitatud). 1933. aasta 99. numbris vabandas toimetus, et selleks ajaks juba kuuekülgeline leht ilmus vaid neljakülgelisena – seoses lähenevate vallavolikogude valimistega oli trükikojal palju tööd. Järgmine number oli selle eest kaheksakülgeline.¹⁰⁷ Viie aasta peale kokku olid ebakorrapärasused aga siiski peaaegu tähelepandamatud ning ilmumata jäämistega umbes sama palju ilmus tavalisest paksemaid või erinumbreid (30. märtsil 1929 haridusele pühendatud erinumber, 1931. aasta 1. augustil Haapsalu laulupäevale pühendatud erinumber,

¹⁰² LE 23.09.1933 (nr 74): 1

¹⁰³ Kurvits 2010: 94

¹⁰⁴ LE 19.10.1929 (nr 42): 1

¹⁰⁵ LE 16.06.1928 (nr 8): 3

¹⁰⁶ LE 31.05.1930 (nr 39): 1

¹⁰⁷ LE 20.12.1933 (nr 99): 1

1932. aastal, mil Haapsalut külastas Rootsi kroonprints, koguni talle pühendatud eesti- ja rootsikeelsete tervitussõnadega erinumbr¹⁰⁸). Topeltpaksud olid kõik jõulunumbrid ja mõned muud pühadenumbrid.

Kuna „Lääne Elu“ reklaamis oma veergudel väga hoogsalt lehes kuulutamist ja lehe tellimist, vähem aga üksikmüüki, siis võib järeldada, et ajalehe peamiseks sissetulekuallikaks olid tellimised ja kuulutused, mis langeb kokku ka üldise tendentsiga Eestis tol ajal¹⁰⁹. Reklaami ilmus esimesest numbrist saadik ka kõigil teistel külgedel peale kuulutustele pühendatud tagakülje. Ajapikku läksid reklaamid esiküljel üha suuremaks. Kuigi „Lääne Elu“ reklaamis end algusest peale igas mõttes erapooletuna („Lääne Elu“ imagoreklaamiks oli just erapooletus), ilmus lehes kõige rohkem M. Tamverki kaupluste ja trükikoja (hiljem P. Tamverki trükikoja) reklaame. Reklaami ilmus ka artiklite sisus ja seda mitte ainult Tamverki äridele. Näiteks kirjutati artikkel sellest, millist kahju võis kodule teha pikselööök, ning selle juurde lisati justkui muuseas, kust neid piksevardaid Haapsalus osta sai. „Ärge võtke ärireklaamina asjaolu, et oma vaevaga kogutud varandusi, oma hooneid ja ka sagedasti elu peame tühiste tuludega oskama kaitseda,“ seisis artikli lõpus.¹¹⁰ Viiendas numbris kirjutati, et Läänemaa kaubandus kiratses ja ärimeestel ei läinud hästi. Põhjus: külmus reklaami vastu!¹¹¹ Kolmandaks näiteks lugu limonaaditehase omanikust A. Madisonist, kes kuulutas „Lääne Elus“, et soovis lahti saada mitmesajast vanast pudelist, ning juba paari nädala pärast olid kõik pudelid müüdud. Kogu see lõbu maksis härra Madisonile kaks krooni. Loo moraal „Lääne Elu“ toimetuse arvates: „„Lääne Elu“ kuulutused on hiigla mõjuga.“¹¹² Kurvitsa tööst selgub, et selline praktika oli Eestis vaadeldaval perioodil tavaline¹¹³.

Kuulutused maksid alguses 5 senti millimeetri kohta kuulutuste küljel, 10 senti esimesel küljel ja 10 senti teksti osas. 1929. aasta novembris tõusid hinnad vastavalt 5, 15 ja 15 senti. Esialgsele tasemele tagasi langesid kuulutuste hinnad 1930. aasta juunis ja jäid sellisteks kuni 1934. aastani. 1931. aasta suve pühapäevasesse erinumbrisse terveks hooajaks kuulutuse panemine maksis 15 senti, esiküljele 25 senti.

Olenemata sellest, et „Lääne Elu“ aastate jooksul mahukamaks muutus, tõusis ajalehe hind vaid ühe korra – 1. jaanuarist 1930, mil leht hakkas korrapäraselt ilmuma kaks korda nädalas.

¹⁰⁸ LE 03.07.1932 (nr 50): 1

¹⁰⁹ Lauk 1996: 21

¹¹⁰ LE 07.07.1928 (nr 13): 1

¹¹¹ LE 01.06.1928 (nr 5): 2

¹¹² LE 17.06.1931 (nr 43): 2

¹¹³ Kurvits 2010: 211

Tellimine hakkas maksma üheks kuuks 40 senti, kolmeks 130 senti, kuueks 220 senti ja aastaks 4 krooni, seega hind kahekordistus, kuid kahekordistus püsivalt ka lehenumbrite arv. Samas ei tõusnud hind enam ei lehe kuuekülgeliseks ega viieveeruliseks muutumisel. Üksiknumbri hind oli terve vaadeldava ajavahemiku jooksul kõigis maakonnalehtedes üks ja sama, viis senti – tol ajal olidki lehed enamasti ühes ja samas, odavas hinnas¹¹⁴.

Lehte sai osta mitmetest äridest Haapsalus, teatud edasimüüjailt maakonnas ning tellida kas tellimuste vastuvõtjate või postiagentuuride kaudu igale poole maakonnas. Üksiknumbreid sai osta näiteks Haapsalu linnas ajalehekioskist või n-ö ajalehepoistelt¹¹⁵. Harro ja Somelar on kirjutanud, et kahe maailmasõja vahelisel perioodil ei levinud ajalehed enam niivõrd mitte tellimuste, kuivõrd üksiknumbrite müügi kaudu¹¹⁶. Läänemaal võis see tõele vastata ainult Haapsalus, kus oli kerge astuda sisse toimetusse peatänaval või kioskisse; konkurent „Lääne Teataja“ on kirjutanud, et „Lääne Elu“ müüjad („ajalehepoisid“) jäid linnas koguni jalgu¹¹⁷, kuid maal selliseid võimalusi ei olnud ning sinna lehte ilmselt siiski telliti.

Läbi aastate toimus mitmeid lugejamänge, näiteks võis poole aasta või aastatellija saada kaasa krooni-paari eest raamatuid. Korraldati ka võistlusi tellimuste vastuvõtjate vahel. Kõik inimesed said registreerida end „Lääne Elu“ tellimuste vastuvõtjaks, viie kuu jooksul enim tellimusi vastu võtnu sai aga auhinnaks 4-lambilise raadioaparaadi Telefunken ja tellimuste pealt 20 protsenti tulust¹¹⁸. 1932. aasta mais said tellimuste vastuvõtjad võita jalgratta¹¹⁹. Ajastule tüüpiliselt sai ajalehte tellida nii ajalehetoimetusest ja postiasutustest kui ka teatud kauplustest ja eraisikute käest, kel oli lehe väljaandjaga vastav kokkulepe¹²⁰ – sellest ka „Lääne Elu“ kampaaniad. Tellijaid meelitati kaasas olevate pildilehtede, värvikalendrite, lehes ilmuvate romaanide ja muuga.

Tiraaži kohta andmeid ei ole, kuid ilmselt kõikus see suuresti, sest ajalehe trükiarv tuli otsustada iga numbri trükkimisel eraldi¹²¹. Ka „Lääne Elu“ ise vaadeldaval ajajärgul oma tiraaži ega lugejate arvu ei avaldanud – korduvalt mainiti vaid, et lugejaskond kasvas. Ajalehtede enda andmeid tiraažide kohta ei saaks aga niikuinii usaldada, sest seda üritati

¹¹⁴ Avistu 2000: 54

¹¹⁵ Lauk 1996: 22, LT 11.10.1933 (nr 30): 1, Läänemaa 13.12.1928 (nr 49): 2

¹¹⁶ Harro, Somelar 1996: 41

¹¹⁷ LE 12.03.19 (nr 20): 1, Läänemaa 13.12.1928 (nr 49): 2

¹¹⁸ LE 16.09.1931 (nr 77): 3

¹¹⁹ LE 21.05.1932 (nr 37): 1

¹²⁰ Lauk 1996: 19

¹²¹ Lauk 1996: 21

reklaami otstarbel näidata tegelikust suuremana¹²². Harro ja Somelar on kirjutanud, et tiraaži mõjutas kuulutuste hulk numbris – mida enam osteti reklaami, seda suurem oli trükiarv, kuid trükiarv ei kattunud müüdud numbrite arvu ega reaalse lugejate arvuga¹²³, seega jääb levik kõigi vaadeldavate väljaannete puhul lahtiseks. Lauk on kirjutanud, et 2–3 korda nädalas ilmuvate kohalike lehtede tiraaž jäi tavaliselt alla 4000¹²⁴. „Lääne Elu“ tiraaž on teada alles 1935. aastal (1200), mis jääb käesoleva töö uurimisperiodist välja¹²⁵.

Nagu öeldud, nimetas „Lääne Elu“ end Läänemaa erapooletuks häälekandjaks ja toonitas seda pidevalt. „Lääne Elu“ väljaandja Paul Tamverk selgitas ajalehe erapooletust nii: „rippumatus võimaldab informeerida lugejaskonda ka neist sündmustest, millest erakonnaleht peab vaikima, või moonutatud kujul edasi andma“¹²⁶. Tegelikuses võis ajaleht parteitu olla ehk niipalju, et ei olnud ametlikult ühegi partei omandiks ning võib-olla ei tulnud ka ühelgi teemal vaikida, kuid kindlasti ei saa „Lääne Elu“ nimetada erapooletuks ehk neutraalseks ajaleheks, kes ei moonutanud sündmusi ega väljendanud oma poliitilisi eelistusi. „Lääne Elu“ oli Rahvaerakonna ning hiljem Rahvusliku Keskerakonna endistest rahvaerakondlastest koosnenud tiiva pooldaja, rahvaerakondlaste eesotsas seisva dr. Hans Alveri (ning 1929. aastast Alveri linnavalitsuse) ideede edendaja ja tegevuse kiitja. „Lääne Elul“ oli Alveriga sarnane visioon Haapsalu tulevikust, mis pidi seisnema kuurordi väljaarendamises. Olgu öeldud, et Mart Tamverk, ajalehe väljaandja Paul Tamverki isa ja trükikojapidaja, kuulus Kristlikku Rahvareakonda¹²⁷, mis 1931. aastal liitus Rahvaerakonnaga ja 1932. aastal sai Rahvusliku Keskerakonna osaks. Aastail 1927–1930 oli Mart Tamverk ka Haapsalu linnavolikogu liige. Poliitilised vaated, toimetuse seisukohad-arvamused tulid „Lääne Elus“ välja enim just Haapsalu linna puudutavates uudistes, eriti linnavalitsuse ja -volikogu tööst kõnelevatest artiklitest. Ülejäänud maakonda puudutanud uudised jäid linnalehes „Lääne Elu“ neutraalsemaks.

Kuna „Lääne Elu“ toimetajad vahetusid pidevalt ning Paesüld ja Leopas olid töötanud ka konkureerivates väljaannetes, kuid ajalehe vaated jäid läbi aastate samaks, võib järeldada, et toimetajad „Lääne Elule“ poliitilist suunitlust ei andnud. Lehes kajastunud vaated olid ilmselt Tamverkide pere omad, sest ainult nemad olid ajalehega (tugevalt) seotud terve perioodi jooksul. Ajaleht ise küll eitas seda: kui tööerakondlane Boris Sepp kaebas Paul Tamverki

¹²² Harro, Somelar 1996: 41

¹²³ Harro, Somelar 1996: 41

¹²⁴ Lauk 1991: 63

¹²⁵ Lauk 1991: 78

¹²⁶ LE 06.01.1932 (nr 1): 1

¹²⁷ LE 26.11.1932 (nr 93): 3

leheveergudel isikliku laimu avaldamise eest kohtusse, siis Tamverk võitis kohtuasja argumendil, et lehe väljaandjat ei saa võtta vastutusele selle sisu eest¹²⁸. Sama juhtumi puhul avaldas konkurent „Lääne Hääle“ oma veergudel ka „Lääne Elu“ (kohtuasja ajaks küll endise) vastutava toimetaja Edgar Leopase selgituse: „Mina olin sel ajal lehe vastutavaks toimetajaks, kuid oma otsekohese ameti ja töörohkuse tõttu ei saanud lehes ilmuvaid artikleid valvata, mille tõttu tunnen end moraalselt kohustatud ümber lükkama B. Sepp’ a kohta toodud teated ja end nende ilmumises vabandama.“¹²⁹ Tegemist võis olla otsitud vabandusega, kuid arvestades ülalmainitud töötajate kiiret vahetumist võib Leopase vabanduses pigem näha kinnitust asjaolule, et vastutaval toimetajal ei pruukinud lehe sisuga pistmist olla ja kohtuvõidust hoolimata oli „Lääne Elu“ Tamverkide perekonna nägu.

Ajalehe suurimateks vaenlasteks olid kohalikud Tööerakonna mehed Boris Sepp, Adolf Korris, Ulrich Selg, Aleksander Aren, asunik Jakob Aljas (seega samad inimesed, kes olid seotud konkurendi „Läänemaa“ ning ka järgmiste konkurentide „Lääne Hääle“ ja „Lääne Teatajaga“) ning sotsialist (ja hiljem „Lääne Elu“ väitel tööerakondlane) Paul Tutt. Neid inimesi kritiseeriti „Lääne Elu“ veergudel igal võimalikul juhul, ajaleht nimetas neid „seljameesteks“ – Tööerakonna seljatagusteks, konkureerivate väljaannete seljataga seisjateks, Ulrich Selja meesteks¹³⁰. Ka „Lääne Elu“ külgedelt on keeruline leida etteheiteid Tööerakonna poliitikale, kuid väga kerge leida hulgaliselt etteheiteid konkreetsete meeste käitumisele, arvamustele ja eraelulisele tegevusele. „Vaenlaste“ sarjamisel läks „Lääne Elu“ isegi nii kaugele, et kui Ulrich Selg kukkus tänaval rattaga, siis avaldas leht juhtunust Selga alaväärivastava uudisartikli¹³¹. Ka „Lääne Elus“ endas tunnisati, et tööerakondliku poliitika vastu polnud toimetusel midagi, kuid „Haapsalu vesivõsu hüdra liigutusi“ ei saanud ajaleht kuidagi pooldada¹³². Samas ei saa vastumeelsust Läänemaa tööerakondlastest poliitikute suhtes „Lääne Elule“ ka ette heita, sest need mehed olid tõepoolest seotud mitmete seadusrikkumiste ja kohtuprotsessidega, ning ajaloolane Margus Maiste on kirjutanud, et Tööerakonna maine Läänemaal oli 1930ndate alguseks liikmetega seotud skandaalide tõttu üsna halb¹³³.

1928. aasta kevadel, mil „Lääne Elu“ ilmuma hakkas, oli Haapsalu linnapeaks Jakob Voldemar Põldots Haapsalu majaomanike rühmast (volikogus ei olnud majaomanike rühmast

¹²⁸ LE 10.12.1930 (nr 92): 1, LH 12.12.1930 (nr 14): 1

¹²⁹ LH 06.12.1930 (nr 13): 1

¹³⁰ Maiste 1998: 90–110, LE 18.01.1930 (nr 5): 2, LE 01.10.1932 (nr 77): 1; LE 28.09.1932 (nr 76): 1

¹³¹ LE 21.10.1933 (nr 82): 1

¹³² LE 22.01.1930 (nr 6): 2

¹³³ Maiste 1998: 101

kedagi, kuid volikogu otsustas võimule saades kutsuda linnapeaks kedagi väljastpoolt kandidaate volikokku viinud rühmasid¹³⁴), linnanõunikeks sotsialist Paul Tutt ning August Reinbach (erakondlik kuuluvus teadmata, kuid ka tema oli seotud tööerakondliku ajalehega „Läänemaa“¹³⁵). „Lääne Elu“ kulutas selle linnavalitsuse tegevuse kritiseerimiseks hulgaliselt esikülgi. Esialgu nimetas ajaleht linnavalitsust leebelt „paljudele kodanikkudele täiesti vastuvõtmatuks“¹³⁶, seletamata, mida see linnavalitsus õigupoolest valesti tegi ja millistest kodanikest oli jutt, kuid juba 1928. aasta juulis sai ajaleht tõelise põhjuse linnavalitsuse maha tegemiseks: siseministerium leidis revideerimisel, et linnavalitsuse asjaajamine-arvepidamine oli, kasutades „Lääne Elu“ hinnangut – täielikus korratuses¹³⁷. „Lääne Elu“ andis Haapsalu volikogule ajaleheveergudel nõu linnavalitsusele umbusaldust avaldada, kuid nentis samas, et ilmselt linnavalitsus vilistaks volikogu otsuse peale – „linna piruka nosimine on kasvatanud nii mõnelegi mehele paksu naha“¹³⁸. Samal ajal kajastas „Läänemaa“ linnavalitsuse revideerimist hulga napsõnalisemalt ning kirjutas, et „Lääne Elu“ ja „Päevaleht“ levitasid revideerimise kohta kõmu, jättes mulje, nagu oleks asjad rohkem korrast ära, kui need tegelikult on¹³⁹. „Läänemaa“ kirjutas loo, kus ei mõistetud niivõrd mitte hukka linnavalitsust ega antud volikogule nõu, kuivõrd üritati selgitada, kas volikogu otsus linnavalitsusele umbusaldust avaldada kohustas linnavalitsust tagasi astuma. Nenditi, et kuigi volinik Alver tegi seadusliku ettepaneku ja see võeti volikogus vastu, oli kogu asi juriidiliselt põhjendamatu, sest midagi kriminaalset polnud linnavalitsuse tegevuses tegelikult leitud, ka siseministril ei olnudki õigust linnavalitsust tagandada ja Alver oleks pidanud seda teadma. Lisati, et samas on ka keeruline töötada linnavalitsusel, millel pole volikogu poolehoidu¹⁴⁰. Asjale kahelt küljelt lähenemine „Läänemaa“ poolt oli tunduvalt erapooletum viis uudist kajastada kui „Lääne Elu“ oma, mis jätab mulje, et „Lääne Elu“ kirjutisi Haapsalu linnavalitsuse kohta ei saa tollest perioodist usaldada.

Nagu „Lääne Elust“ lugeda võis, andis linnavalitsus ajalehele avaliku mõnitamise ja halvustavate kirjutiste eest ka vastulööke. Haapsalus liikusid väidetavalt linnapea Põldotsa alustatud jutud, nagu saaks „Lääne Elu“ iga linnavalitsuse vastu sihitud kirjutise eest teatud volinikelt 5000 senti¹⁴¹. Linnavalitsus keelanud ära Tamverki kirjatartveteärist linnavalitsusele

¹³⁴ Maiste (17.04.13), Läänemaa 26.07.1928 (nr 30): 2

¹³⁵ LE 08.03.1930 (nr 19): 1

¹³⁶ LE 24.05.1928 (nr 4): 1

¹³⁷ LE 21.07.1928 /nr 17): 1

¹³⁸ LE 18.07.1928 (nr 16): 2

¹³⁹ Läänemaa 14.06.1928 (nr 24): 1, Läänemaa 12.07.1928 (nr 28): 3

¹⁴⁰ Läänemaa 09.08.1928 (nr 32): 2, Läänemaa 23.08.1928 (nr 34): 2

¹⁴¹ LE 15.08.1928 (nr 24): 2

tarviliku kauba ostmise¹⁴². Jaanuaris 1929 kurtis „Lääne Elu“, et linnavalitsus pani avaliku linnavara (katelde) müügi kuulutuse ainult konkureerivasse lehte. „Linnaisadel ei tohiks olla teadmata, et meie lehte Haapsalus mitu korda rohkem ostetakse kui „Läänemaad“,“ kirjutas „Lääne Elu“ selle peale¹⁴³.

Alates 1929. aasta augustist, mil Haapsalu linnapeaks sai dr. Hans Alver, esindasid „Lääne Elu“ kirjutised aga linnavalitsuse poolt, Haapsalu uudised kiitsid linnavalitsuse tegusid. „Lääne Elu“ arvates olekski sellest momendist peale Haapsalu juhtimine rahumeelselt sujunud, kui ees poleks terendanud 1930. aasta alguse linnavolikogu valimisi, mis ajasid volinikud üksteise peale hammast ihuma¹⁴⁴. Seda rahutut õhkkonda aitas aga luua ka „Lääne Elu“ ise. Kui Adolf Korris palus jätta Karja tänava sillutamine uuele volikogule otsustada, kirjutas ajaleht: „Tundub, et kõneleja meeles mõlgub kaunis illusioon: tööerakond valitseb linna ja ehitab Karja tänavat. Siis oleks ka Haapsalu tööerakonnal teene. Praegusele linnavalitsusele ei tahaks tööerakond Karja tänava sillutamisega võimaldada kannuste teenimist.“¹⁴⁵

Enne valimisi läks „Lääne Elu“ veergudel lahti hoogne propaganda dr. Alveri ja teiste rahvaerakondlaste eest. Esialgu kirjutas E. L. (ilmselt toimetaja Edgar Leopas), et läänlased peaksid valima algatusvõimelisi tegelasi, mitte „väikeste rühmituste kolgapoliitikuid“¹⁴⁶. Siis aga anti oma eelistustest juba konkreetselt teada: „„Lääne Elu“ kui Läänemaa häälekandja seisukoht on säärane, et tuleks hääletada käesolevatel valimistel nende nimekirjadega, millised sisaldavad kõige rohkem teguvõimsaid ja intelligentsemaid kandidaate ning need nimekirjad kannavad pealkirja „Rahvaerakonna, Vabameelsete Koonduse ja Kristliku Rahvaerakonna Ühendus“¹⁴⁷.“ „Lääne Elu“ kirjutas, et selline soovitus ajalehest parteilehte ei teinud, sest erapooletu ajalehe ülesandeks oligi lugejaile õiget teed näidata. Tööerakonna nimekirja 1930. aasta valimistel ei olnudki, kuid tööerakondlased kandideerisid Vabameelsete Keskerakondlaste Üldkoonduse nime all, 1929. aastal Sotsialistlikust Parteist välja astunud Paul Tutt¹⁴⁸ aga Haapsalu Tööliste nimekirjas. „Lääne Elu“ nimetas Tööerakonna nime kadumist „suitsukatteks“.¹⁴⁹

¹⁴² LE 01.09.1928 (nr 28): 1

¹⁴³ LE 19.01.1929 (nr 2): 1

¹⁴⁴ LE 30.11.1929 (nr 48): 1

¹⁴⁵ LE 30.11.1929 (nr 48): 1

¹⁴⁶ LE 15.01.1930 (nr 4): 2

¹⁴⁷ LE 18.01.1930 (nr 5): 2

¹⁴⁸ LE 27.04.1929 (nr 17): 1; 23.11.1929 (nr 47): 1

¹⁴⁹ LE 04.01.1930 (nr 1): 1

1930. aasta linnavolikogu valimised võitiski rahvaerakondlasi koondanud ühendus, kokku saadi volikogus seitse kohta 15-st¹⁵⁰. „Lääne Elu“ kirjutas, et valimiste tulemused näitasid poolehoidu Rahvaerakonnale, aga ühtlasi ka ajalehele endale¹⁵¹. Alver valiti uuesti linnapeaks ning mõneks ajaks intrigeerivad artiklid linnajuhtimise teemal „Lääne Elust“ kadusid. Kui üldse, kirjutas ajaleht napolisõnaliselt volikogus läbivõetud päevakorrast või nentis, et töötati rahulikult, asjalikult, probleemitult¹⁵², enamasti ilmus aga lihtsalt kiitvaid artikleid kõige kohta, mis linnavalitsus ette võttis. Ka linnavalitsuse ja linnavolikogu vahelise töö hindas „Lääne Elu“ üksmeelseks, vaid mõnel harval korral kirjutati Boris Sepast ja Paul Tutist kui volikogu töörahu rikkujaist¹⁵³.

Kui siseministerium 1931. aastal Haapsalu linnavalitsuse asjaajamist revideerides leidis, et arvepidamine oli jälle mitmeti korrast ära, käitus „Lääne Elu“ sootuks teisiti kui eelmise linnavalitsuse ajal sama probleemi puhul. Põldotsa linnavalitsuse revideerimise järel leidis „Lääne Elu“ kuude kaupa põhjusi laimavateks artikliteks, Alveri valitsuse korral kommenteeris ajaleht vaid, et üks arveosakonna ametnik olevat haige ja sellest ka arvukad vajakajäämised, ning avaldas järgmises lehenumbris Alveri samase selgituse¹⁵⁴. Võimalik, et nii tõesti oligi, ei saa aga välistada ka võimalust, et „Lääne Elu“ kirjutas probleemi Alveri valitsuse puhul väiksemaks ja Põldotsa valitsuse puhul suuremaks.

Tõsisem piikide murdmine linnavolikogus ja seega ka „Lääne Elus“ läks uuesti lahti juba 1932. aastal, kui Rahvaerakonna ja Tööerakonna meestest said ühe ja sama partei, Rahvusliku Keskerakonna liikmed. Keskerakonna Läänemaa komiteesse valiti nii Alver kui ka Korris.¹⁵⁵ Pärast neid muudatusi kippusid Haapsalu volinikud riidu minema peaaegu iga hariliku päevakorrapunkti juures, „Lääne Elu“ eelistas riidude kajastamisel endiselt isiklikku lähenemist, nimetades Korrise eesmärgiks linnavalitsuse saboteerimise¹⁵⁶. Kui volikogu vaidles selle üle, kas müüa linnavalitsuse ettepaneku kohaselt Sealepa mõis ja ehitada raha eest koolimaja või mitte, imestas ajaleht, et vastu oli ka Tutt – „härä Tuttil on endal „terve seeria“ lapsi, kes algkooli kitsastes ruumides virelevad“¹⁵⁷, jne.

¹⁵⁰ LE 25.01.1930 (nr 7): 1

¹⁵¹ LE 25.01.1930 (nr 7): 1

¹⁵² LE 31.05.1930 (nr 39): 1; LE 27.09.1930 (nr 71): 1; LE 16.07.1930 (nr 50): 1; LE 18.10.1930 (nr 77): 2, LE 31.01.1931 (nr 7): 2

¹⁵³ LE 29.11.1930 (nr 89): 1, LE 28.03.1931 (nr 22): 1, 3; LE 01.04.1931 (nr 23): 1

¹⁵⁴ LE 02.12.1931 (nr 101): 1; LE 05.12.1931 (nr 102): 2

¹⁵⁵ LE 17.02.1932 (nr 13): 2

¹⁵⁶ LE 19.10.1932 (nr 82): 1

¹⁵⁷ LE 29.10.1932 (nr 85): 1

Tõestamaks oma erapooletust külastas „Lääne Elu“ ühel korral ka Tööerakonna mehi, et nende arvamust kajastada. Küsiti, miks teevad mehed linnavolikogus nii tugevat opositsiooni. Seljast, Korrisest, Arenist ja teistest tööerakondlastest koosnev seltskond vastas, et linnapea isiksus on vastuvõetamatu nende mõttevoolule ning Alver oleks sobiv vaid Kaunistamise Seltsi juhina¹⁵⁸. „Lääne Elu“ avaldas „seljameeste“ arvamuse, kuid artikli toonist oli aru saada: toimetus sellist lähenemist ei pooldanud. Kaks numbrit hiljem avaldas ajaleht arvamuseartikli „kodanik-valijalt“, väidetavalt samuti vaielduse korras kõigile leheruumi andmiseks. Artikli sisu: valijaskond hindas Alveri tööd, linn oli palju võitnud tänu Alverile, opositsioonimehed ei äratanud usaldust¹⁵⁹. Selliseid artikleid tuleb lugeda kriitilisel pilgul, sest ei saa kuidagi teada, kas tegemist oli tõesti kodaniku saadetud kirja või toimetuse enda kirjapanduga.

Septembriks läksid lahkkelid uues erakonnas nii suureks, et „Lääne Elu“ kirjutas Läänemaa Keskerakonna lõhkiminekest. Erakonna mõlemad tiivad, endised rahvaerakondlased ja endised tööerakondlased, esitasid Tallinnasse kinnitamiseks oma versiooni Läänemaa Keskerakonna komiteest. „Lääne Elu“ oli veendunud, et tööerakondlaste nimekiri kui „tõrkumise ja revolutsiooni sünnitis“ omab Tallinnas vähem kaalu ning Tallinn soosib Alverit, „Korrise-Selja rühm ehk seljaerakond“ aga saab hundipassi.¹⁶⁰ Haapsallu probleeme lahendama saadetud erakonna keskkomitee esimehe Tõnis Kalbuse abil valiti viimaks uus komitee, kuhu Alver jäi sisse, Korris aga välja¹⁶¹.

Novembris sai viimaseks piisaks „Lääne Elu“ erapooletuse karikasse volikogu koosolek, kus opositsioon süüdistas linnavalitsust linna elektriijaama asjaajamise korratuses, kuid ajalehe sõnutsi põhjustas korratuse hoopis opositsiooni liige volinik Johannes Lapmann¹⁶². Nüüd kirjutas L. S., ilmselt toimetaja Leonhard Sõerd, otse välja, et „Lääne Elu“ ei saa enam erapooletu olla – „õigluse tunne inimese südames ei lase“. Sõerd nimetas opositsiooniliikmeid ebakultuurseteks demagoogiameistriteks, jätkates: „Avaliku arvamise kohus ja ülesanne on siin aga tõsta kate sarnastelt eksisõitudelt ja näidata rahvale, et siin mitte Napoleon ei ratsuta täku seljas, vaid vanakuradi vanaema, ja mitte täku seljas, vaid kaksi-raksi luua kukil, nagu

¹⁵⁸ LE 09.11.1932 (nr 88): 1

¹⁵⁹ LE 16.11.1932 (nr 90): 2

¹⁶⁰ LE 01.10.1932 (nr 77): 1; LE 28.09.1932 (nr 76): 1

¹⁶¹ LE 30.11.1932 (nr 94): 1

¹⁶² LE 26.11.1932 (nr 93): 1

ehtne paharett.¹⁶³ Samal ajal ilmusid ikka edasi reklaamid „Lääne Elust“ kui maakonna erapooletust häälekandjast.

1934. aasta valimiste eel ennustas „Lääne Elu“ kõigile kandideerivatele erakondadele tulevases linnavolikogus paar kohta, Vabameelsete liidule, mille all kandideerisid Alver ja teised endised rahvaerakondlased, aga kuus kohta¹⁶⁴. Tegelikult läks vabameelsetel veelgi paremini – nad said kümme volinikukohta¹⁶⁵. „Huvitav on siinjuures see, et rõhuv enamus rahvast läks valima selle tungiga – senine linnapea Alver tuleb uuesti valida linnapeaks,“¹⁶⁶ kirjutas „Lääne Elu“. Uus poliitiline jõud, vabadussõjalased said kolm volinikukohta, Paul Tuti nimekiri ühe ja sakslased ühe koha¹⁶⁷. Juba esimese valimistejärgse volikogu koosoleku järel kirjutas „Lääne Elu“, et istung oli opositsiooni mürgitavast õhkkonnast vaba¹⁶⁸.

¹⁶³ LE 26.11.1932 (nr 93): 2

¹⁶⁴ LE 13.01.1934 (nr 3): 3

¹⁶⁵ Maiste (18.01.2013)

¹⁶⁶ LE 17.01.1934 (nr 2): 1

¹⁶⁷ Maiste (18.01.2013)

¹⁶⁸ LE 31.01.1933 (nr 8): 1

3. Ajaleht „Lääne Hääl“ 1930–1931

7. septembril 1930 hakkas ilmuma „Lääne Elu“ uus konkurent, nädalaleht „Lääne Hääl“, mille väljaandjaks ja vastutavaks toimetajaks üheaegselt oli endine maavalitsuse esimees Jakob Aljas Asunikkude, Riigirentnikkude ja Väikemaapidajate Koondisest¹⁶⁹. „Lääne Hääl“ toimetus asus Haapsalus Kalevi tänav 19, kuid lehte trükiti Keilas kirjastusühisuse Külvaja trükikojas. Lehe esimeses numbris lubati, et „Lääne Hääl“ ilmub nädalalehena vaid esialgu, raskete trükiolude tõttu, olude lahenemisel hakkab leht ilmuma kaks korda nädalas, seda ei juhtunud aga kunagi. Esimeses numbris kirjutati ka, et leht hakkas ilmuma põllupidajate soovil ja algatusel. Kuna väljaandja oli asunik, siis ilmselgelt asunike algatusel, kes nimetasidki ennast põllumeesteks. Leht nimetas end majandus- ja hariduspoliitiliseks.¹⁷⁰

„Lääne Hääl“ maksis sama palju nagu eelkäijad – 5 senti number, 2 krooni aasta. Reklaamipind lehes maksis kuulutuste küljel 5 senti millimeeter ühel veerul, lehe eesotsas 10 senti millimeeter, teksti sees 12 senti.

„Lääne Hääl“ ülesehitus oli „Läänemaa“ ja „Lääne Elu“ omaga paljuski sarnane, kuid siiski mitte nii identne nagu kaks eelkäijat omavahel (lisa 7). Päis oli teisiti kujundatud, ning kuigi leht ise samuti neljaküljeline ja neljaveerune, oli kiri pisut väiksem ja täielikult fraktuuris. Rubriikidest esines vaid „Nädala ringvaade“ teisel küljel, kus toodi lühidalt üle-eestilisi uudiseid. Neljas külg kuulus ka „Lääne Hääl“ reklaamidele, neid jätkus tavaliselt poole külje võrra, ülejäänud täideti uudistega. Aeg-ajalt esines meelelahutuslik joonealune teise külje allosas. „Lääne Hääl“ oli esimene, kes trükkis lehes ära tellimiskupongi, mis tuli välja lõigata, täita ja toimetusse saata. Avistu on kirjutanud, et tellimiskupongi ajalehega kaasa saamine on tänapäevane nähtus¹⁷¹. „Lääne Hääl“ kasutas ka eelkäijatele tuttavaid reklaamitrikke, näiteks teatati: „Kuna praegu „Lääne Hääl“ tellijate arv igapäev väga kasvab, siis võib juhtuda, et lugupeetud tellijail tellimise kviitungi raamatutest puudu tuleb“¹⁷², et jätta mulje suurest lugejaskonnast. Kui suur tellijas- või lugejaskond tegelikkuses oli, ei ole jälle teada.

Ajalehe päises seisis tiitel „maarahva häälekandja“, mis oli lehe sisuga ka vastavuses. Kõige esimeses numbris linnaudiseid ei toodudki. Kirjutati põllumajandusnäitusest Märjamaal,

¹⁶⁹ LH 08.11.1930 (nr 10): 3, Maiste 1998: 105

¹⁷⁰ LH 07.09.1930 (nr 1): 3

¹⁷¹ Avistu 2000: 58

¹⁷² LH 25.10.1930 (nr 8): 4

Märjamaa Põllumeeste Seltsi 10 aasta juubelist, uuest orelist Märjamaal, Kaitseliidu malevkonna uuest lipust Lihulas ja Hiiumaal, koledast kuumast ja tormist Inglismaal, hävinud kartulitest Hiiumaal, rukkipakkumiste rekordpäevast Majandusministeeriumis, väikevaldade ühinemisest, noomiti ja tehti soovitusi põllupidajaile nende töös (õunu tuleks talveks alal hoida, rukki kuivatuse eest tuleks paremini hoolitseda), soovitati haridusseltsidel maal rohkem huviõhtuid korraldada, riigil turbarabad põllupidajatele tasuta kasutada anda, maavalitsusel Emmaste–Puski tee Hiiumaal korda seada ja vallavanemate kursused kinni maksta, jne. Haapsalu kohta toodi ära vaid kinokava ja sadamateated.¹⁷³ „Lääne Hääl“ imagoreklaamiks oligi orienteeritus maale („Iga Läänemaa põllumees loeb ainult oma lehte – „Lääne Hääl““¹⁷⁴). Haapsalu linna uudiseid tõi leht siis, kui midagi oli valesti (tänavad olid pimedad, linn ei suutnud täiendusklassi elus hoida¹⁷⁵). Kui uudised linna positiivsetest tegudest üldse kajastust leidsid, siis lühidalt ja lehe tagaotsas (näiteks vanadekodu juurde sauna ehitamine¹⁷⁶).

Nagu ajalehe esinumbri artiklite loetelust välja lugeda võib, keskendus „Lääne Hääl“ eelkäijatest tunduvalt vähem uudiste edastamisele ja tunduvalt rohkem oma arvamuse jagamisele: lugedes jääb mulje, et lehe eesmärk oli anda teada, kes peaks kuidas käituma, et elu Läänemaa põllumajanduses oleks parem. Ka nendes uudislugudes, mis ikkagi esinesid, ei jäänud „Lääne Hääl“ neutraalseks kajastajaks, vaid lõpetas omapoolsete märkuste või soovitustega. Asjaolu tunnistati ka lehes endas – esimeses numbris kirjutati, et uue trükise eesmärgiks oli „valgustada kohalikke väärnähtusi ja juhtida tähelepanu nende puuduste peale, mis maarahva elu raskendavad ja arenemist takistavad“. Näiteks kirjutati uudis sellest, et maavalitsus lõpetas Hiiumaa ja Haapsalu agronoomide toetamise, ning uudise lõppu lisati, et Hiiumaa oli vale valik ning maavalitsusel oleks selle asemel tulnud kaotada agronoomi ametikoht kuskil mujal.¹⁷⁷

Mida kauem leht ilmus, seda enam kaotas „Lääne Hääl“ aga oma esialgset lubatud maalähedust ja segas end Haapsalu linna asjusse. 11. oktoobri lehes ilmus esiküljel juba kolm suurt Haapsaluga seotud artiklit. Üks neist oli uudis majaomanikkude koosolekust, kus majaomanikud väljendasid rahulolematust Haapsalu linnavalitsuse vastuvõetud kinnisvarahindamise suhtes, selle koosoleku juhatajaks oli „Lääne Hääl“ väljaandja-

¹⁷³ LH 07.09.1930 (nr 1): 1–3

¹⁷⁴ LH 07.09.1930 (nr 1): 1

¹⁷⁵ LH 27.09.1930 (nr 4): 1–4

¹⁷⁶ LH 27.09.1930 (nr 4): 1–4

¹⁷⁷ LH 07.09.1930 (nr 1): 3

toimetaja Jakob Aljas.¹⁷⁸ Vaadeldava perioodi Lääne maakonna ajalehed olid kõik (enam või vähem) mõne mehe tehtavad ajalehed, seega lähtusid need ajalehed paratamatult ka tegijate isiklikest seisukohtadest, elasid ja töötasid need lehetegijad aga Haapsalus ja olid seega paratamatult segatud ka Haapsalu sotsiaal-majanduslikesse ja poliitilistesse sekeldustesse-sündmustesse, millest isiklik seotus ei lasknud kirjutamata jätta ka esialgu maa- ja põllumeestele mõeldud ajalehel.

Maakonnalehte „Lääne Hääl“ jätkus kirjeldatud kujul aga vaid kolmeks kuuks. Novembri lõpus hakkas leht ilmuma kaheksaküljelisena, lehe päis sai uue („Läänemaa“ ja „Lääne Elu“ omaga enam sarnase) kujunduse, ka „Lääne Hääles“ hakati nüüd kontrastima: artiklid ilmusid tähtsusest olenevalt eri tekstisuurusega, teksti suurus vastavalt tähtsusele toimetuse hinnangul erines ka artiklisiselt, ilmuma hakkasid pildid, reklaamid ei olnud enam peamiselt tekstipõhised, vaid kvaliteetsed joonistused või fotod, tekst läks osati antiikvasse (lisa 8). Seega muutus leht igati modernsemaks. Uuenenud väljaannet lugejaile tutvustavas juhtkirjas selgitas Aljas, et leht sai uueneda ja laieneda tänu trükiolude lahendamisele¹⁷⁹. Nimelt hakati lehte trükkima Eestimaa trükikojas Tallinnas. Sisult meenutas „Lääne Hääl“ nüüd pigem pealinna lehti – suur uudiste hulk, enamik neist üleriigilise või ülemaailmse tähtsusega, nagu Aljas tutvustavas juhtkirjas ka lubanud oli¹⁸⁰.

Tegelikkuses tähendas ajalehe „uuenemine“ seda, et sellest sai Tallinna „Maalehe“ (asunike leht) saba. „Lääne Hääle“ enesereklaamide kõrvale asusid „Maalehe“ reklaamid (mida esines tegelikult tunduvalt rohkem kui „Lääne Hääle“ reklaame, 20. detsembri lehes oli kaks tervet külge pühendatud „Maalehe“ reklaamidele¹⁸¹), Haapsalu turu hindadest eespool trükiti ära Tallinna turu hinnad, ilmus küsimuste ja vastuste rubriik, kus küsijateks olid märgitud „Maalehe“ lugejad, 20. detsembri lehes oli joonealuseks „Juhan Rehepapi kiri „Maalehele““¹⁸². Kui võrrelda „Maalehe“ ja „Lääne Hääle“ numbreid¹⁸³, on näha, et tegemist oli kahe päise all ilmuva ühe ja sama ajalehega. Vahel oli mõni „Maalehe“ uudis „Lääne Hääles“ kohalike uudiste vastu välja vahetatud, kuid mitmes numbris ei ilmunud üldse Läänemaaga seotud uudiseid. Veebruari lõpust hakkasid „Lääne Hääle“ sisuküljed päises kandma nime „Maaleht“ (lisa 9). Seega maakonnalehte „Lääne Hääl“ pärast trükkimise

¹⁷⁸ LH 11.10.1930 (nr 6): 1

¹⁷⁹ LH 29.11.1930 (nr 12): 1

¹⁸⁰ LH 29.11.1930 (nr 12): 1

¹⁸¹ LH 29.11.1930 (nr 12): 1–8, LH 06.12.1930 (nr 13): 1–8, LH 20.12.1930 (nr 15): 6, 9–10

¹⁸² LH 29.11.1930 (nr 12): 1–8, LH 06.12.1930 (nr 13): 1–8, LH 20.12.1930 (nr 15): 6, 9–10

¹⁸³ LH 03.01.1931 (nr 1): 1–8, Maaleht 03.01.1931 (nr 1): 1–8

„Eestimaa“ juurde viimist enam sisult ei eksisteerinud. Viimane „Maalehe“ saba „Lääne Hääl“ ilmus 24. detsembril 1931.

Et lehe väljaandja ja peatoimetaja Jakob Aljas kuulus Asunikkude, Riigirentnikkude ja Väikemaapidajate Koondisesse¹⁸⁴ ning oli isiklikult seotud Haapsalu tööerakondlastega, oli ka „Lääne Hääl“ peamiselt asunike, vähem Tööerakonna vaadete kandja. „Lääne Hääl“ ilmunud Haapsalu linnavalitsust ja volikogu puudutavatest tekstidest oli ajalehe poliitilist meelsust tunduvalt raskem välja lugeda kui „Läänemaa“ ja „Lääne Elu“ puhul, „Lääne Hääl“ poliitiline (vastu)meelsus tuli pigem välja maavalitsuse ja maavolikogu tööst kõnelevates lugedes. Kui 1927–1930 olid asunikud ja Aljas ise maavalitsuses võimul, siis 1930. aasta valimistega kaotati võim Põllumeestekogude ja sotsialistide liidule.¹⁸⁵ Just nende erakondade vastu oli „Lääne Hääl“ vastumeelsus suurim. Kui eelkäijate puhul on küsimusele, kelle nägu ajaleht tegelikult oli (trükkija, väljaandja, toimetaja või ajalehe seljataga seisvate isikute), keeruline kindlat vastust anda, siis iseseisva (st enne „Maalehe“ sabaks saamist) „Lääne Hääl“ puhul on see hulga kergem. Väljaandja ja toimetaja oli ühes isikus, sama isik oli kaotanud võimu maavalitsuses, ning ajaleht väljendas tugevat vastumeelsust just nende erakondade suhtes, kellele võim maakonna juhtimisel läks. „Lääne Hääl“ oli Jakob Aljase nägu.

Maavalitsuse esimehena oli Aljas saanud hakkama mitmete pisikuritegude ja väärtedega: kõrvaldanud maavalitsusest väiksemaid rahasummasid, väljastanud ebaseaduslikke autojuhilube jms, ka oli ta seotud ajalehe „Läänemaa“ aegadel kuulutustepanijatelt topeltraha väljanõudmisega¹⁸⁶. Koha kaotanuna maksis Aljas kätte uut maavalitsust oma ajalehe veergudel kritiseerides, õigesti ei teinud „kogumeeste“ maavalitsus „Lääne Hääl“ arvates mitte midagi¹⁸⁷. Tegelikult oli Aljas ise endiselt segatud maavalitsuse asjusse, näiteks kadus maavalitsusest teede kaart ning selles kahtlustati Aljast. „Lääne Hääl“ avaldas sarkastilise artikli „Avalik hoiatus maarahvale“, kus ei kirjutatud, kas Aljas kaardi varastas või mitte, kes seda tegi või kui oluline-ebaoluline see kaart üldse oli, vaid leiti põhjus maavalitsust ennast naeruvääristada: ajalehe meelet oli absurdne, et kui kaart kadus, otsis maavalitsus politsei abil varast, kui kaart tagasi ilmus, otsis maavalitsus politsei abil tagasitoojat.¹⁸⁸ Aljas süüdistas oma lehes uut maavalitsuse esimeest Artur Kasterbuschi (Põllumeestekogud)

¹⁸⁴ Maiste 1998: 97

¹⁸⁵ Maiste 1998: 92, 98

¹⁸⁶ LE 22.11.1930 (nr 87): 1, LE 25.03.1931 (nr 21): 1

¹⁸⁷ LH 04.07.1931 (nr 27): 1

¹⁸⁸ LH 08.11.1930 (nr 10): 3

mitmetes omaenda tegudega sarnastes pahategudes, muuseas jäi ka Kasterbusch vahele valedokumentide väljastamisega¹⁸⁹. Kasterbuschi tegude avaldamine ja kritiseerimine oli Aljase jaoks ilmselt osa oma nime puhtaks pesemisest. Et kogumehi mustata, trükiti esikülje suure uudise pähe ära ka uudisväärtusetuid, kuulujuttudel põhinevaid artikleid. Nii kirjutas „Lääne Hääle“, kuidas maavalitsuse tööde järelevalveametnik Aleksander Järbach (Põllumeestekogud) läks aitama külameestel rehepeksumasinaid üle ehituses oleva silla vedada, kuid aitas tegelikult ainult ühe masina puhul: selle, mis kuulus kogumeestele¹⁹⁰. Ka sotsialistide kritiseerimiseks otsis „Lääne Hääle“ iga võimalust, näiteks ilmus artikkel pealkirjaga „Sotsialistid armastavad maiustada“, mille sisuks oli lõunamaiste puuviljade tollide kõrgendamine Lätis, mille vastu sealsed sotsialistid olid¹⁹¹ – konkureerivat ideoloogiat naeruväärstav pealkiri võluti välja tühja koha pealt.

„Lääne Häälele“ olid algusest peale soojad suhted ja ühised poliitilised vaated asunike ajalehega „Maaleht“, juba kolmandas numbris trükiti ära „Maalehe“ artikkel Põllumeestekogude ja sotsialistide vastuvõetamatust poliitikast. Kumbki leht ei olnud rahul Lääne maavalitsuse otsusega vähendada põllumajanduslike nõuandjate jaoks mõeldud toetusi, mille tõttu kaotati agronoomi koht Hiiumaal ja Haapsalus.¹⁹² Eriti jäi siin „Lääne Häälele“ ette maavalitsuse liige sotsialist Aleksander Tänav, kelle pädevusse kuulus haridusasjade korraldamine maakonnas, sh kutseta õpetajate vallandamine¹⁹³. „Lääne Hääle“ vaatevinklist oli Tänav aga ausate ja väärtuslike õpetajate tänavale saatja – vallandati näiteks tööerakondlane Jakob Mutt ja asunik Ernst Veidermann, kohale jäeti aga sotsialiste¹⁹⁴. „Lääne Hääle“ kirjutas, et Suuremõisas määras Tänav õpetajaiks vallale vastuvõtmatuid sotsialiste ja jättis vallavolikogu esitatud kandidaadid kinnitamata. Nõmmel sundis Tänav „suurejooneline“ hariduspoliitika lapsevanemaid erakooli avama – kui Emmaste ja Nõmme kool kokku aeti, pidid Nõmme koolilapsed kümne või paarikümne kilomeetri kauguselt koolis käima, vanemad plaanisid olukorra parandamiseks avada erakooli, kuid Tänav jättis kooli registreerimata. See ei saanud aga sugugi olla mitte ainult sotsiaalne mure laste pärast, vaid ikkagi poliitiline propaganda, sest „Lääne Hääle“ jätkas: „valijad, lastevanemad, imestage ja

¹⁸⁹ LH 15.11.1930 (nr 11): 1,2

¹⁹⁰ LH 01.11.1930 (nr 9): 1

¹⁹¹ LH 04.07.1931 (nr 27): 1

¹⁹² LH 20.09.1930 (nr 3): 1, LH 18.10.1930 (nr 7): 1

¹⁹³ LH 11.10.1930 (nr 6): 2

¹⁹⁴ LH 27.09.1930 (nr 4): 2, Maiste 1998: 109

kuulake!“ ja „nii kaugele oleme siis kolme kuulise sotside-kogude ühisvalitsemise tagajärjel saanud, kuid teadmata on, kuhu kolme aasta pärast niimoodi välja jõuame.“¹⁹⁵

Haapsalu linnavalitsust, eesotsas Alver, näidati „Lääne Hääle“ kirjutistes samuti negatiivses valguses, kuid see ei olnud lehes domineeriv. Linnavolikogu asjus pooldas „Lääne Hääle“ tööerakondlasi, näiteks mõisteti leheveergudel tihti õigeks Boris Sepa teod ja ütlused¹⁹⁶. Huvitav on see, et kui „Läänemaa“ ja „Lääne Elu“ vaikselt ja probleemideta kulgenud linnavolikogu koosolekuid alati või vähemalt tihti kiitsid, siis „Lääne Hääle“ leidis selles halba: „Sõnavõtmist ei ole. Mehaaniline hääletamine kuulidega kujuneb volinikkude pühalikuks käiguks toolidelt hääletuskastide juure ja tagasi.“¹⁹⁷

¹⁹⁵ LH 04.10.1930 (nr 5): 1, LH 15.11.1930 (nr 11): 1

¹⁹⁶ LH 18.10.1930 (nr 7): 1

¹⁹⁷ LH 08.11.1930 (nr 10): 3

4. Ajaleht „Lääne Teataja“ 1933–1934

Uue konkureeriva maakonnalehe „Lääne Teataja“ esimene number ilmus 1. juulil 1933 – pärast seda, kui „Lääne Elu“ oli poolteist aastat saanud ilmuda ainsa maakonnalehena. „Lääne Teataja“ ilmus kaks korda nädalas (kesknädalal ja laupäeval – ajaleht ilmus määratud päevadest erinevalt vaid ühe korra, 1933. aasta detsembris, mil kolmandal nädalal ilmus kolm numbrit ning viiendal üks) kuuekülgelisena viieveerulises kaustas, st oli vormilt sarnane 1933. aasta „Lääne Eluga“ (lisa 10). Ajalehte andis välja kirjastusühisus Lääne Teataja, alates augustist lisandus „väljaandja“ juurde ka A. Lembergi nimi. Vastutavaks toimetajaks oli augusti alguseni Johannes Paesüld (kes oli varem töötanud ka „Lääne Elu“ toimetajana), seejärel Richard Sõrmus. Tegelikult toimetajaks oli haridus- ja seltskonnategelane Aleksis Krahe Tartust. „Lääne Teataja“ oli vaatluselustest väljaannetest esimene, kes kirjutas lehes põhjalikumalt ka toimetaja tööalasest taustast, näiteks oli Krahe toimetuse andmeil olnud välisajalehtede korrespondendiks Eestis, õppinud Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas, võtnud osa keskkooli eesti keele ja kirjanduse õpetajate kursusest, tegutsenud Eesti Haridusliidu eesti keele ja kirjanduse lektorina, olnud lühemat aega algkooli juhatajaks Tartumaal ning haridusinstruktoriks ja lektoriks Tartu Rahvaülikoolis, kirjutanud praktilise käsiraamatu „Tegelik enesekasvatus“¹⁹⁸. „Lääne Teatajat“ trükiti „U. Selg & Ko“ trükikojas Haapsalus – tööerakondlase ja „Lääne Elu“ põlise vaenlase Ulrich Selja äris. Et lehe sisu ja stiil vastutava toimetaja vahetusega ei muutunud ning Paesüld oli varem olnud ka rahvaerakondliku ajalehe „Lääne Elu“ toimetaja, võib järeldada, et „Lääne Teataja“ puhul vastutav toimetaja lehele tooni andjaks ei olnud. Samuti ei muutunud lehe toon Lembergi lisandumisega väljaandjaks. Tegevtoimetaja Krahe ja lehe seljataga seisnud Ulrich Selg jäid lehe algusest lõpuni samaks, mis viitab sellele, et tegelikud otsustajad ja lehele ideoloogia andjad olid kas Krahe, Selg või mõlemad. Et 1934. aastal asus Krahe tööle Tamverkide juurde, toimetama „Lääne Elu“ lisa „Hiiu Teatajat“, võib arvata, et „Lääne Teatajale“ andis ideoloogilise suuna tööerakondlane Ulrich Selg. Ajalehes toonitati mitmeid kordi, et Selg on rikas mees, mis tagas majandusliku kindluse ka „Lääne Teatajale“¹⁹⁹. Muud enesereklaami kui majandusliku stabiilsuse rõhutamine, mida saaks näha imagoreklaamina, „Lääne Teataja“ puhul ei ilmnenuki. Ilmselt oli tol ajal üldteada info, et paljud ajalehed läksid hingusele rahanappuse tõttu ja jõukuse reklaamimine pidi kindlustama lugejatele lehe stabiilse

¹⁹⁸ LT 01.07.1933 (nr 1): 4

¹⁹⁹ LT 01.07.1933 (nr 1): 2

ilmumise, kuid samas viitab ka see asjaolule, et Ulrich Selg oli ajalehega seotud rohkem kui pelgalt trükikojaomanikuna. Leht avaldas ka selliseid Selja pöördumisi, mis tüüpiliselt olid lehtedes peatoimetaja või väljaandja ülesandeks (näiteks uusaastatervitus lugejaile²⁰⁰). „Lääne Teataja“ toimetus asus Haapsalus Karja tänav 6, samas asusid ka Ulrich Selja trükikoda ja rohu- & värvikauplus. Seega olid Karja tänaval kaks trükikojast, ajalehetoimetusest ja kauplusest koosnevat kompleksi – Tamverkide oma ja Selja oma.

Ajaleht maksis sama palju kui eelkäijad – 5 senti number, 40 senti kuu (kuna kuus ilmus kaheksa, mitte neli numbrit), 4 krooni aasta, kuid erinevalt eelkäijatest märgiti „Lääne Teataja“ päises ära ka võimalus tellida lehte välismaale (poole kallima hinna eest). Lauk on kirjutanud, et tol ajal olidki ajakirjanduse tellimishinnad küllaltki stabiilselt madalad, sest tootmine oli odav²⁰¹. Ajaleheveergudel reklaamiti tellimisvõimalust pidevalt, üksiknumbri müüki aga harva. Esiteks garanteeris tellimine lehele sissetuleku ette ja andis reklaamiosjale kinnituse, et inimesed näevad reklaami²⁰². Teiseks oli üksiknumbrit kasulikum ostma meelitada müügikohal päevasõnumitega, „näiteks hõiksid lehepoisid lehte ostma“, on Anneli Avistu kirjutanud²⁰³.

„Lääne Teataja“ tõi oma veergudel ära ka tellijate arvud: Kärdlas 127 eksemplari, Suuremõisas 108, Martnas 81, Lihulas 68, Asukülas 58, Taeblass 48. Lisati, et „kogu Lääne maakonnas levib „Lääne Teatajat“ umbes poole rohkem kui teist Haapsalu lehte „Lääne Elu““²⁰⁴. Väidet, et ligi viis aastat ilmunud ja seega ilmselt oma koha lugejate laual kindlustanud „Lääne Elu“ levis poole vähem, ei tasu kindlasti tõe pähe võtta. Ka ligi pool tuhat tellijat kuue valla peale on selgelt liiga palju, kui arvestada, et Läänemaal oli 35 valda ja üks linn, kuid isegi „Lääne Elu“ tiraaž oli 1935. aastaks (selleks ajaks oli leht juba nii seitse aastat ilmunud kui ka ainus maakonnaleht) vaid 1200²⁰⁵. Pigem on tegemist ajastutüüpilise püüdega lugejaid juurde meelitada, jättes mulje suurest lugejaskonnast²⁰⁶.

Ajalehe esimeses numbris kirjutati, et „Lääne Teataja“ astus lugeja ette „mitte kui ühekülgne ja kitsarinnaline erakonna häälekandja, vaid kui majanduslikult kindlustatud, seega täiesti erapooletu, tervele rahvusaatele ja rippumatu omariikluse idee rajatud rahvusliku

²⁰⁰ LT 30.12.1933 (nr 52): 1

²⁰¹ Lauk 1996: 10

²⁰² Avistu 2000: 44

²⁰³ Avistu 2000: 50

²⁰⁴ LT 30.12.1933 (nr 52): 1

²⁰⁵ Lauk 1991: 78

²⁰⁶ Lauk 1996: 17

südametunnistuseavaldus²⁰⁷. Ka „Lääne Teataja“ lubas keskenduda eriti põllumajandusele. Erapooletuks ja rippumatuks ajaleht, nagu tema samasuguse lubadusega alustanud eelkäijadki, ei saanud.

Lehe päis erines kujunduselt kõigi eelkäijate päistest. Fotosid ilmus palju – ka selliseid, mida eelkäijatest oli saanud avaldada ainult „Läänemaa“ „Sakala“ sabana ja „Lääne Hää“ „Maalehe“ sabana, kuid kohalikud ajalehed üksinda mitte (näiteks ujuv aerodroom Ameerikas, Jaapani supelrand, Berliini mootorratturite ühing, jäämäed Ameerika laevateedel, Itaalia sõjalaevastiku paraad Mussolini ees jne²⁰⁸). Kurvits kirjutas, et ajastu päevalehtedes olid pooled fotodest välismaised – LTs seda ei olnud, nimelt oli välismaiseid koguni suur enamik LTs ilmunud fotodest. „Lääne Teataja“ oli vaadeldavatest lehtedest ainuke, kus vastas tõele Kurvitsa tähelepanek, et ühes lehes ilmus keskmiselt seitse fotot²⁰⁹ – kui suurtes, 8–12leheküljelistes üleriigilistes lehtedes ilmus 7 fotot, siis kuueküljelises „Lääne Teatajas“ vastavalt – 3–4 tükki numbris. „Läänemaas“, „Lääne Elus“ ja „Lääne Hääles“ aga sellist fotode hulka ei olnud.

Fraktuuri ja antiikvat kasutati segamini. Toimetuse arvates olulisemate tekstiosade rõhutamiseks kasutati sõrendamist (tähtede vahele tühikute jätmist) või rasvast (paksemat) kirja. Ühel küljel või ka ühes loos võis tekst olla mitmes kirjasuuruses – tähtsamad lood või loo osad suuremas ja vähemtähtsad väiksemas kirjas. Selles vastas „Lääne Teataja“ täielikult Kurvitsa kirjeldatud päevalehtedele 1920ndatel Eestis²¹⁰. Samuti nagu „Lääne Elus“ 1933. aastaks, olid „Lääne Teatajas“ uudiste pealkirjad kujunduslikuks elemendiks. Pealkirjad olid mitmekorruselised (väga suur pealkiri, pisut väiksem alapealkiri, tihti ka sellest veel väiksem ala-alapealkiri või koguni veelgi väiksem, kolmas alapealkiri) – kontrastimise ilming.

„Lääne Teataja“ tekstid olid kirjutatud pigem emotsionaalselt kui ratsionaalselt, võib isegi öelda, et kirjanduslikult hästi (oli ju toimetajal Aleksis Krahel akadeemiline haridus ja kirjandusalane taust²¹¹). Sellest võib järeldada, et kui ajalehele andis ideoloogilise suuna Ulrich Selg, siis vormi ja stiili ikkagi kirjamees Krahe. Ilukirjanduslikult emotsionaalne ja voolav tekst ei olnud sobilik uudiste edastamiseks, sest jättis erapooletusele vähe ruumi.

²⁰⁷ LT 01.07.1933 (nr 1): 2

²⁰⁸ LT 01.07.1933 (nr 1): 1, 15.07.1933 (nr 5): 2, LT 05.08.1933 (nr 11): 1

²⁰⁹ Kurvits 2010: 110

²¹⁰ Kurvits 2010: 215

²¹¹ LT 01.07.1933 (nr 1): 4

Rubriikidest esinesid „Seadus“, kus anti lugejaile juriidilistes küsimustes tasuta nõu, „Teised lehed“, kus kirjutati, mida on samadel teemadel kirjutatud teistes Eesti ajalehtedes, „Rannarahva uudised“, „Hiiumaa“, „Haapsalus sosistatakse“, kus kirjutati tänapäevases mõistes n.ö kollaseid uudiseid, näiteks armuseiklustest, „Sport“, „Koduarst“, kus vastati lugejate tervisealastele küsimustele, „Lugeja pajatab“, kus avaldati lugejakirjad, „Teadus ja tehnika“ jt. Aja jooksul rubriigid muutusid ja vahetasid asukohta lehes. „Lääne Teataja“ tõi hulgaliselt üleriigilisi või välismaiseid uudiseid. Kindlat joonealust ei olnud (joontega olid üksteisest eraldatud enamus rubriigid ja artiklid), kuid meelelahutuslikke, ajaloolisi, filosoofilisi mõtisklusi (enamasti Krahe enda sulest) jm tekste ilmus palju. Mõnevõrra sarnanes „Läänemaa“, „Lääne Elu“ ja „Lääne Hääle“ joonealustega „Lääne Teataja“ rubriik „Haapsalus sosistatakse“, sest ka seal ilmus pila ja pilkeid. Ajaleht ilmutas ka eelkäijatest enam populaarteaduslikke artikleid („Kui kaua võib inimene olla magamata?“, „Noorendamine õnnestub“, „Atlantise mõistatus“, „Kuidas elavad inimesed 100 aasta pärast?“, „Lapse isa saladus. Kas vereprooviga saab teha lapse isa kindlaks.“²¹²). Samuti ilmus palju nõuandelugusid, mis aga ei piirdunud vaid kodu- ja põllumajandusega nagu eelkäijates (olid nt nõuanded sportlasele toidulaua valikul enne võistlusi ja käitumisalased nõuanded seltskonnategelasele²¹³). „Lääne Teataja“ oli Läänemaa lehtedest esimene, kes avaldas tänapäevaste arvamslugudega üsna sarnaseid arvamusi, teise külje eesotsas olevas arvamusrubriigis. Esimene neist oli Aleksis Krahe „Meie poliitika vead“, mis arutles selle üle, kuidas erakondlik võitlus hävitab parlamentarismi, jätkusid sarnased Krahe arutelud poliitkultuuri üle Eestis, kuid enamasti ei tehtud neis lugudes maha ega kiidetud üles ühtegi konkreetset erakonda²¹⁴. Erapooletust arvamusrubriigist eristas rubriiki siiski see, et artiklid olid suures enamikus Krahe või Adolf Korrise sulest – kellegi teise kirjutatud arvamusloo ees võis ilmuda kiri „avaldame vaidluse korras“²¹⁵. Lubatud keskendumine põllumajandusele ei olnud suurem ega väiksem kui orienteerumine kõigile teistele elualadele – põllumajandusest kirjutati ja kirjutati palju, kuid „Lääne Teataja“ oli üldse eelkäijatest sisukam.

„Lääne Teataja“ oli Läänemaa maakonnalehtedest esimene, kes võttis kasutusele püsivad kindla kujundusega rubriigipäised – seaduste rubriigi päises oli öökulli pilt, rannarahva uudiste rubriigi päises meri, laevuke ja suitsetav mees (lisa 11), Haapsalu sosinate rubriigi päises aia juures seisvad ja lobisevad inimesed jne. Kuigi 21. sajandil on ajalehe valmistamise

²¹² LT 15.07.1933 (nr 5): 4, LT 16.09.1933 (nr 23): 6, LT 20.09.1933 (nr 24): 4, LT 25.10.1933 (nr 34): 3, LT 30.12.1933 (nr 52): 4

²¹³ LT 12.07.1933 (nr 4): 2

²¹⁴ LT 15.07.1933 (nr 5): 2

²¹⁵ LT 02.08.1933 (nr 10): 2

loomulik osa reporteritöö, sündmuskohal käimine ja sündmuste jäädvustamine, valmisid Eesti ajal lehed ikkagi peamiselt kaastöödest või telefoni-telegraafi teel saadud teabest. Seega ei liialdanudki „Lääne Teataja“ väga, kui kirjutas enda „haruldasest vastutulekust Läänemaa seltskonnategelastele“ – ajaleht andis teada, et oli valmis kutsumise peale ümbruskonna sündmuskohtadele saatma oma kirjutaja ja fotograafi. Lisati, et toimetusel olid vastavad aparaadid ka liikuvate sündmuste fotografeerimiseks. „Haruldast vastutulekut“ põhjendati sellega, et maal polnud alati sündmuste jäädvustajaid ja seepärast kirjutasid ajalehed maarahva seltskonnaelust liiga vähe.²¹⁶ See on ka vaadeldavates ajalehtedes esimene märk Kurvitsa kirjeldatud perioodile tüüpilisest ajakirjanike spetsialiseerumisest: olid toimetajad, aga ka reporterid ja fotograafid²¹⁷. Kõike eelnimetatut arvesse võttes oli „Lääne Teataja“ oma eelkäijatega võrreldes üsna modernne.

Viimane, kuues külg kuulus ka „Lääne Teatajas“ kas poolenisti või täielikult kuulutustele-reklaamidele, samuti avaldati seal Haapsalu suviorkestri kontsertide kava. Paljud kuulutused olid koos piltide või illustratsioonidega ning külg nägi moodne välja. Reklaami lehte panemine maksis kuulutuste küljel 3 senti millimeeter veerul, teksti ees 6 senti, teksti sees 8 senti ja teksti sees tekstiga samas kirjastiilis 15 senti millimeeter veerul. Viimane oli jälle kord sisuliselt uudisloo ostmine ajalehte, sest reklaam ei olnud ajalehe sisust selgelt eraldatud. Kohaotsimiskuulutused maksid pool hinda, korteripakkumised olid tasuta.

1933. aasta lõpus korraldas „Lääne Teataja“ lugejate vahel omapärase lugejamängu: ajalehes ilmusid väljalõigatavad hääletussedelid, kuhu lugejad said märkida, keda nad sooviks näha tulevase riigivanemana. Kolme enim hääli saanud kandidaadi nimetanute vahel korraldati lõppvõistlus, kus sai hääletada ainult nende kolme kandidaadi vahel. Enim hääli saanud kandidaati soovitas LT riigivanema kohale.²¹⁸ Osavõtjatele lubati küll jagada pisut kirjandust, kuid peamiseks „auhinnaks“ oli edu arvamismängus ise. Lõpuni võistlusega ei jõutud.

10. jaanuaril 1934 ilmus „Lääne Elus“ Aleksis Krahe teade, et ta lahkus „Lääne Teataja“ tegevtoimetaja ametist omal soovil²¹⁹. Nagu ülal mainitud, sai Krahe „Hiiu Teataja“ tegevtoimetajaks, leht hakkas ilmuma 17. jaanuaril. 1934. aasta veebruari alul müüs Ulrich Selg trükikoja ja ajalehe vabadussõjalastele, väljaandjaks sai Karl Krausberg²²⁰, toimetajaks jäi Sõrmus, ajaleht hakkas avaldama suurel hulgal vabadussõjalaste teateid ning väga selgelt

²¹⁶ LT 01.07.1933 (nr 1): 4

²¹⁷ Kurvits 2010: 23

²¹⁸ LT 02.12.1933 (nr 45): 6

²¹⁹ LE 10.01.1934 (nr 2): 4

²²⁰ LT 07.02.1934 (nr 10): 1

esindama vabadussõjalaste vaateid. Mittepoliitilistel teemadel ilmusid küll edasi tavalised uudislood, näiteks krimi. Seega jätkus „erapooletut“ maakonnalehte „Lääne Teataja“ seitsmeks kuuks. Märtsi alul, demokraatiaperioodi lõpus aga suleti „Lääne Teataja“ koos üheksa teise vabadussõjalaste ajalehe ja Eesti Vabadussõjalaste Liidu endaga²²¹.

Erapoolikus ja komme uudislugudele toimetuse seisukohti lisada oli täiesti tavapärane ka „Lääne Teatajas“. Seda tehti ka mittepoliitilistel teemadel. Kui skautide laagrit Haapsalus külastasid Lääne maavalitsuse, Haapsalu linnavalitsuse ja Kaitseliidu Lääne maleva tegelased, lisas „Lääne Teataja“ sündmuse kirjelduse juurde kommentaari „kõrvalekaldumisest skautluse õilsatelt seisukohtadelt“, nimelt laulsid koolipoisid „usku ja usutundeid mõnitavaid burshi laule, milles esinesid sellised värsid, nagu „Eesav oli karvane, just meie muri sarnane““ jne. Laulud „lagastasid skautluse ilusa põhimõtte“.²²² Uudises kapsaste ja kurkide varguse kohta ühelt Haapsalu erapeenralt lisas „Lääne Teataja“: „Aedade omanikud peaksid olema rohkem hoolsamad ja võtma mingisugused valveabinõud tarvitusele“²²³. Selline stiil langeb küll kokku ajalehe traditsioonilise sotsiaalse rolliga: olla õpetaja-teenäitaja, kelle ülesandeks on oma teadmisi-arvamusi lugejatega jagada²²⁴, kuid seda ei saa defineerida erapooletusena.

Poliitilisest erapooletusest rääkides oli esimeste kuude „Lääne Teatajaid“ lugedes toimetuse poliitilisest poolehoiust või vastumeelsusest aru saada raskem kui „Läänemaa“, „Lääne Elu“ või „Lääne Hääle“ puhul. Pigem jäi mulje, et ajaleht pakkus opositsiooni igasugusele võimule, otsis välja vajakajäämisi poliitilises kultuuris ja tõi päevavalgele võimuinstitutsioonide tegutsemisvigu, nagu ajalehed seda 21. sajandilgi teevad – jälle üks näide „Lääne Teataja“ modernsusest. Näiteks avaldas leht arvamust, et poliitiline sallimatus ei tohiks lõhestada väikekohtade seltskonnaelu²²⁵. Kuid mida lähemale jõudsid 1934. aasta linnavolikogu valimised, seda enam hakkas ka „Lääne Teataja“ erapoolikust välja näitama. Kui eelkäijate poliitiline meelsus väljendus pigem kõikide teiste erakondadega seotud uudiste negatiivsel toonil kajastamises, siis „Lääne Teataja“ kajastas enam-vähem neutraalselt kõiki teisi, ka täiesti erinevaid poliitilisi vaateid kandvaid erakondi puudutavaid uudiseid, välja arvatud Rahvuslikku Keskerakonda, endisse Rahvaerakonda ja rahvaerakondlase Alveri linnavalitsusse puutuvat, mida kajastati selgelt negatiivselt.

²²¹ LE 17.03.1934 (nr 21): 1

²²² LT 12.07.1933 (nr 4): 1

²²³ LT 02.08.1933 (nr 10): 5

²²⁴ Lauk 1996: 28

²²⁵ LT 09.08.1933 (nr 12): 3

Kui Eesti Sotsialistliku Tööliste Partei Haapsalu ühingul keelati augustis Haapsalus kõnekoosoleku pidamine, kirjutas „Lääne Teataja“ poliitneutraalsel toonil: „Meie poliitika tegelastel peaks loodama võimalus rahva ees esineda, vastasel korral on rahvas pahatihti informeeritud kõmujuttude kaudu poliitilistest päevaküsimustest, mis kaugeltki pole kasulik demokraatiale.“²²⁶ Igati asjalikult ja erapooletult kajastati ka Läänemaa Põllumeestekogude koosolekut, kus kõnelesid Jaan Teemant ja maavalitsuse esimees Artur Kasterbusch²²⁷. Septembrikuises artiklis „Poliitilisi päevasündmusi“ kirjutas ajaleht kõigi suuremate erakondade seisukohtadest ja tegevusest põhiseaduse muutmise rahvahääletuse eel, kuid ilma otsese kiituse ja laituseta ühelegi erakonnale²²⁸.

Esimene kõnekoosolek, mida „Lääne Teataja“ naeruvääristas, oli Rahvusliku Keskerakonna koosolek, kus esinesid Riigikogu liikmed Julie Steinmann ja Johannes Jaanis. Ajalehe hinnangul oli esinemine „kurbkoomiline“ ja „kutsus kuulajaskonnas välja üldise sagedase naeru“. Ette heideti Jaanise kõrgetoonilist häält ja veidraid liigutusi – seega kõneoskust, mitte kõne sisu või poliitilist ideoloogiat. Samas lehenumbris trükiti täiesti neutraalne uudislugu sotsialistide kõnekoosolekust, kuulutuste küljel ilmusid kõrvuti sotsialistide reklaam (hääletada põhiseaduse muutmise vastu) ja vabadussõjalaste reklaam (hääletada põhiseaduse muutmise poolt).²²⁹ Pärast põhiseaduse rahvahääletuse tulemuste selgumist küsis „Lääne Teataja“ arvamust „Läänemaa juhtivamate poliitika ja avalikuelu tegelaste“ käest, st Lääne maavalitsuse sekretäri ja endise ajalehe „Läänemaa“ toimetaja Evald Soosaare, Läänemaa Vabadussõjalaste Liidu juhi Herman Priegnitsa, Haapsalu linnavolikogu juhi sotsialist Jaan Nurga ja endise tööerakondlase ja endise ajalehe „Läänemaa“ väljaandja advokaat Adolf Korrise käest²³⁰. Mõni aeg hiljem ilmus Krahe arvamislugu, kus samuti tehti maha Rahvuslikku Keskerakonda kui erakonda, kes erinevalt teistest ka pärast põhiseaduse muudatuse vastuvõtmist uuendusi tunnustada ei tahtvat, vaid tsensuuri ja kaitseseisukorda edasi pooldavat. „Püüavad kõigile sisendada veendumust, nagu oleks maailmas ainuke õige poliitiline tee võidelda põllumeestekogude, vabadussõjalaste ja sotsialistide vastu.“²³¹

Ka vabadussõjalastega seotud uudiseid kajastas „Lääne Teataja“ neutraalsel toonil – vähemalt nii palju, kui asi puutus vabadussõjalastesse endisse. Kui ühel viimaste koosolekul võttis sõna dr. Alver, kirjutas ajaleht: „Eriti võõrastust äratas linnapea Alveri vahelehuüded pealegi olid

²²⁶ LT 23.08.1933 (nr 16): 1

²²⁷ LT 20.09.1933 (nr 24): 1

²²⁸ LT 23.09.1933 (nr 25): 1

²²⁹ LT 14.10.1933 (nr 31): 1, 6

²³⁰ LT 21.10.1933 (nr 33): 1, Maiste (17.04.13)

²³¹ LT 18.11.1933 (nr 41): 2

need labased, nagu Alveri väljaastumised kunagi.²³² Samal esiküljel ilmus veel kaks Alverit halvustavat artiklit – avalik linnavalitsuse tööd nõokiv kiri Alverile lugejalt ja lugu sellest, et Haapsalu Eesti Seltside Liidul, mille esimees Alver oli, oli mitmeid võlgu. Sama numbri teisel küljel ilmus suur lugu korrupsioonist linnavalitsuses – samuti Alveri süü – ning neljandal küljel teade „Kas kodanikel on teada“, kus loetleti Alveri pahategusid nagu linnakassast palga võtmine, kuigi ta oli lubanud ametisse asudes palgata töötada, käik välismaale kuurordiedendust õppima linna raha eest, kinnisvaramaksu tõus, et korvata linnavalitsuse liikmete palk, seaduslike enampakkumiste korraldamata jätmine, umbusaldus linnavolikogu poolt. Samal küljel ilmus ka reklaam: „Valija, praegu oled sa Alveri-Simson-Rulli ja nende kambameeste linna majanduselu ebaõiglase juhtimise tõttu sattunud raskustesse“.²³³ See lehenumber ilmus 1934. aasta jaanuaris, otse enne linnavolikogu valimisi, kuid nii otseselt Alverit kui ka üldse tema juhitava linnavalitsuse tööd kritiseerivaid artikleid ilmus hulgaliselt ka teistes lehenumbrites valimistele eelnenud kuudel (tüüpiliselt näiteks suvitajaid eemale peletavate tolmupilvede pärast)²³⁴. Võimul olijatele opositsiooni ja kriitika pakkumine on üks meedia ülesannetest, kuid kindlasti ei oleks tohtinud olla positiivsete uudiste vältimist – seda „Lääne Teatajas“ linnavalitsuse tööd puudutavate uudiste puhul tehti.

„Lääne Teataja“ kasutas vastaste kritiseerimiseks sõnumite kirjutamise stiiliga lugejate emotsioonidel mängimist. Näiteks kirjutati 1934. aasta jaanuari alul, et Haapsalus juhtus „väga kurb õnnetus“ – linnasekretär Tohverit tabas meeltesegaduse hoog ning ta lahkus oma kodust Paralepa metsa, jättes maha vaid kirja linnapeale. „Arvatakse, et hra Tohverile on rusuvalt mõjunud mõned omameeste viimase aja poliitilised sammud,²³⁵ püüdis „Lääne Teataja“ artikliga linnavalitsusest ja linnapeast halba muljet jätta. Kui konkurendi „Lääne Elu“ vastutav toimetaja Leonhard Sõerd võeti kinni vägistamise pärast, tõi „Lääne Teataja“ ära õõvastava kirjelduse sündmuste täpsest käigust, justkui soovinuks kirjutaja jätta lugejasse nii halva emotsiooni, et viimane ei sooviks enam „Lääne Elu“ lugeda: „Ja neil õilsatel hetkedel, mil kogu Eesti rahvas elas kaasa helikunstile ja ilule, haudus „Lääne Elu“ toimetaja Leonhard Sõerd, kes laulupeol istus külalisena kolmandas reas, tiiraseid mõtteid. [...]. Vägistaja-sadisti vaim jääb igaveseks ajaks edasi elama ta toimetatud ajalehes „Lääne Elus““.²³⁶ Loo kõrval ilmus ka pilt „Lääne Elu“ toimetuse akendest, „Lääne Teataja“ selgitusel selleks,

²³² LT 13.01.1934 (nr 3): 1

²³³ LT 13.01.1934 (nr 3): 1–2, 6

²³⁴ LT 08.07.1933 (nr 3): 3, LT 22.07.1933 (nr 7): 2, LT 05.08.1933 (nr 11): 2, LT 05.08.1933 (nr 11): 4, LT 06.09.1933 (nr 20): 1, LT 20.09.1933 (nr 24): 1

²³⁵ LT 06.01.1934 (nr 1): 1

et näidata, „kus kohas nurjatu haudus igasuguseid sadistlikke plaane“.²³⁶ Epp Laugu järgi oli toimetaja maine oluline osa väljaande reklaamimisest, sest väikese rahva hulgas olid ajakirjanikud hästi tuntud, „lugejat juhiti järeldama: mida soliidsem kaastöölise seltskond, seda usaldusväärsem leht“²³⁷. See seletab „Lääne Teataja“ püüet Sõerdi kui vägistajat igati „Lääne Eluga“ siduda ja juhtunud võimalikult traagiliselt kirjeldada.

Haapsalu volikogust rääkivates uudistes kritiseeriti linnavalitsuse pooldajaid, st rahvaerakondlasi, ning mõisteti õigeks „opositsioonimeeste“, st tööerakondlaste ja eriti Korrise tegevust²³⁸.

Samas ülalmainitud Alverit kritiseerivate tekstidega täidetud valimiste eelses numbris tehti aga ohtralt reklaami Majaomanikkude, Majandusringide ja Kristlaste Üldkoondise valimisliidule, sellise nimega nimekirjas kandideeris tööerakondlane Adolf Korris²³⁹. Korrise nimekiri jäi Haapsalus viiendaks 98 häälega, Alveri (nendel valimistel nimega Vabameelsete Liidu, kuid rahvaerakondlastest koosnev) nimekiri aga võitis valimised ülekaalukalt 1073 häälega. „Omad vitsad peksavad!“ nentis „Lääne Teataja“ tulevikule vihjates. „Ühte aga võib kindlasti oletada, et jõudude vahekord vastasrinna ja praeguse linnavalitsuse ja tema pooldajate vahel jääb endiseks ning võitlus saab endise hooga kestma edasi. Kas see aga linna huvidele kasulik, on enam kui küsitav.“²⁴⁰

Kui linna töö vajakajäämistes nägi „Lääne Teataja“ süüdlasena Alverit isiklikult, siis päästjana nähti Korrist. Oli ju Ulrich Selg Adolf Korrise erakonnakaaslane, advokaat Korris esindas Selga arvukate kohtuasjade puhul (ajalehed kaebasid üksteist laimamise eest ühtepuhku kohtusse), nad olid koos olnud ajalehe „Läänemaa“ seljataga, „Lääne Elu“ kirjutistest võib välja lugeda, et nad veetsid ka koos vaba aega, ehk siis olid üsna ilmselt sõbrad²⁴¹. Näiteks tõi ajaleht välja, et linnavolikogu otsus Haapsalus ajalehtede müügimonopol lõpetada ja elektri hinna alandamine linnas olid Korrise isiklikud teened.²⁴² Korrisele anti lehes üldse tihti sõna, nagu ülal mainitud, siis ka arvamusrubriigis, kuid otsesõnaliselt ta nendes lugudes „Lääne Teatajas“ Tööerakonda ei propageerinud ega teinud ka teisi maha. Et ka „Lääne Teataja“ oli tööerakondlik ajaleht, saabki pigem öelda selle

²³⁶ LT 01.07.1933 (nr 1): 1

²³⁷ Lauk 1996: 25

²³⁸ LT 29.11.1933 (nr 44): 1, LE 09.11.1932 (nr 88): 1

²³⁹ LT 13.01.1934 (nr 3): 1–2, 6

²⁴⁰ LT 17.01.1934 (nr 4): 1

²⁴¹ LE 09.11.1932 (nr 88): 1

²⁴² LT 12.08.1933 (nr 12): 1

pärast, et sõna anti, kiitust jagati ja reklaami tehti just tööerakondlastele, esmajoones Seljale endale ja Korrisele.

5. Miks jäi „Lääne Elu“ püsima, kuid konkurendid mitte?

Esimese iseseisvusaja demokraatiaperiood oli perioodika sünniks hea aeg: erilisi seaduslikke piiranguid ei olnud, ajalehti ja ajakirju said välja anda kõik, kel soovi ja raha jätkus. Kui 1918. aastal ilmus Eestis mõnikümme perioodilist väljaannet, siis 1927. aastaks oli neid ligi 200 ja 1934. aastaks ligi 300. Ajastule oli aga iseloomulik ka ajalehtede ebapüsivus – aastast tekkis ja kadus kümneid väljaandeid. Perioodikarohkus sünnitas ka üha enam konkurentsi.²⁴³ Sama ka Läänemaal: tekkis ju aastail 1927–1934 neli maakonnalehte ja kadus kolm.

Epp Lauk on kirjutanud, et ajastule omane ebapüsivus oli tingitud eraalgatuslike ja kohaliku tähtsusega väikeajalehtede majanduslikest raskustest. Läänemaa puhul ei saa seda näha põhjusena, miks püsima jäi just „Lääne Elu“, sest lehte andis ju terve vaadeldava perioodi jooksul välja eraomanik ja seda trükiti eratrükikojas, konkurentide „Läänemaa“ ja „Lääne Hääle“ trükkimine aga viidi lõpuks üle suurte ajalehtede trükikodadesse, kuid need väljaanded püsima ei jäänud. Pigem võib öelda, et „Lääne Elu“ püsima jäämise üks eeldusi oli oma trükikoda: tänu sellele sai leht stabiilselt ilmuda ja lugejaile sellega meele järele olla; ei olnud tarvis hakata suurema lehe sabaks, nagu pidid hakkama trükiraskustesse sattunud „Läänemaa“ ja „Lääne Hääle“. Majanduslikult läks „Lääne Elul“ ilmselt tänu oma trükikojale ja stabiilsele lugejaskonnale hästi, sest kuidas muidu oleks saanud võimalikuks ajalehe „suurenemine“ 1933. aastal – lehekülgede arvult, lehe formaadilt ja ilmumissageduselt – ilma lehenumbri hinda tõstmata.

Oma trükikoja puudumine, trükkimise suurtesse trükikodadesse viimine oli ka üks konkurentide kinni minemise eeldusi: et sabana ilmunud lehtede sisu oli kohalikust elust kaugel, siis võib arvata, et see jäi kohalikele lugejatele võõraks ja lehte ei soovitud enam tellida-lugeda. Eriti, et oli võimalus sama raha eest osta või tellida igati (nii sisult kui ka valmistajate poolest) maakonna „oma“ lehte „Lääne Elu“.

Ajakirjanduse üksikmüüki korraldasid tol ajal kohalikud võimud, ajakirjanduse müügiõigus Haapsalus oli enampakkumise teel Tamverki käes kuni 1932. aasta alguseni, siis Selja käes, kes hakkas 1933. aasta suvel välja andma ajalehte „Lääne Teataja“, kuid juba augustis lõpetas volikogu müügimonopoli Haapsalus.²⁴⁴ Selleks ajaks oli „Lääne Elu“ juba neli aastat ilmunud

²⁴³ Lauk 1991: 59–60, 75

²⁴⁴ LT 05.08.1933 (nr 11): 2, LT 12.08.1933 (nr 12): 1, LE 13.01.1933 (nr 3): 1

ja jõudnud endast kohalikele inimestele teada anda, millele aitas kindlasti kaasa ka müügimonopol (konkurentidest „Läänemaast“ ja „Lääne Hääl“ linnas rohkem n-ö pildis olemine), seda eelist võib samuti näha põhjusena, miks „Lääne Elu“ jäi püsima.

„Lääne Elul“ oli ilmselt konkurentide ees ka poliitiline eelis – olid ju linnas võimul just rahvaerakondlased, eesotsas linnapea Alver; ning kõik vaadeldaval perioodil toimunud linnavolikogu valimistulemused näitasid, et rahva enamus oli „Lääne Eluga“ ühte poliitilist meelt. See võis suunata linnakodanikke lugema pigem rahvaerakondlikku kui tööerakondlikke ja asunike väljaandeid.

„Lääne Elu“ kirjutas 1934. aasta veebruaris, kui „Lääne Teataja“ vabadussõjalastele müüdi: „Mittmel korral on püüdnud sigineda võistlejaid, nagu omaaegsed „Läänemaa“, „Lääne Hääl“ ja lõpuks „Lääne Teataja“, kõik nad on pidanud aga minema hingusele ühe ja sama kildkonna käes, valmistades lugejaile pettumust.“²⁴⁵ Seega leidis „Lääne Elu“ ise, et tema püsima jäämine ja teiste lehtede kadumine pärast lühiajalist ilmumist oli tingitud sellest, et kõigi konkurentide taga seisis üks ja sama seltskond mehi, kes ei suutnud ajalehti edasi viia.

On selge, et lisaks probleemidele ajalehe trükkimisega ja sellest tingitud lehe atraktiivsuse langusele oli vähemalt „Läänemaa“ ka majanduslikes raskustes, mis kindlasti mängis ajalehe kinnipanekul rolli. 1928. aasta juuni lõpus ilmus „Läänemaa“ vastutava väljaandja juurde Korrise nime asemele Läänemaa Kirjastus Ühing, millest järgmiseks numbriks sai Läänemaa Kirjastusühisus. Epp Laugu hinnangul asutati kirjastusühisusi siis, kui turg hakkas täituma: väljaanne ei saanud enam küllalt palju tellijaid ja kuulutusi, et kulusid katta, seega tuli tegevus lõpetada või põhikapitali suurendada – kirjastusühisuse asutamise teel²⁴⁶, kirjastusühisused tegelesid samal ajal ka muu ärilise tegevusega. Kirjastusühisus Läänemaa avas Haapsalus kirjarvete poe. „Lääne Elu“ kirjutas korduvalt kirjastusühisuse majanduslikest raskustest, võlgadest ja tööerakondlaste varast, mida nende võlgade katteks ära võeti. Ka see, et kuulutusi jäi „Läänemaas“ ajaga üha vähemaks ja vähemaks, viitab majanduslikele raskustele, sest kuulutused olid ajalehtedele oluliseks sissetulekuallikaks²⁴⁷. „Läänemaa“ esialgne seismajäämine 1929. aasta mais, enne „Sakala“ sabana naasmist, oli selgelt tingitud

²⁴⁵ LE 07.02.1934 (nr 10): 1

²⁴⁶ Lauk 1996: 23

²⁴⁷ Lauk 1996: 21

rahapuudusest: viimane number jäi Tamverki trükikotta seisma, sest tegijail ei olnud raha seda välja osta²⁴⁸.

Kui ka „Sakala“ saba „Läänemaa“ 1930. aasta jaanuaris seisma jäi, kirjutas „Lääne Elu“, et seiskumise põhjuseks oli toimetaja Areni vangimine (Tallinna-Haapsalu rahukogu mõistis Areni süüdi maavalitsuse sekretärina maavalitsuse raha ärandamises, Aren saadeti pooleteiseks aastaks vangi)²⁴⁹. „Läänemaa“ ise kirjutas, et Aren lahkus omal palvel, et Tallinna uuele kohale asuda²⁵⁰. Et aga „Läänemaa“ taga seisis peale Areni veel terve hulk tööerakondlasi, kes tahtsid edaspidigi Läänemaal ajalehti välja anda, tundub ainult Areni pildist kadumine lehe väljaandmise lõpetamiseks vähene põhjendus.

Ajaloolane Margus Maiste on aga kirjutanud, et „Läänemaa“ väljaandmine lõpetati sellepärast, et maavolikogus võimul olnud Tööerakonna, asunike ja sotsialistide koalitsioon jäi 1930. aasta maavolikogu valimistel võimust ilma²⁵¹. Ka Epp Lauk on kirjutanud, et tihti jäi ajalehtede ilmumine katki poliitilistel põhjustel – näiteks ei olnud valimistaegseks propagandaks kasutatavaid väljaandeid enam vaja²⁵². Kuid „Läänemaa“ ilmus ikkagi üle kahe aasta, mille jooksul toimus mitmeid valimisi, ning ajalehe seljataga olnud tööerakondlased tegutsesid ju Läänemaal aktiivselt edasi ka pärast 1930. aasta maavolikogu valimisi, seega ei tundu ka Maiste väide päris põhjendatud. Pigem langesid võimu kaotamise nõrdimus ja Areni vangimine kokku niigi kohaliku populaarsust kaotava ajalehe majanduslike raskustega ning „Läänemaa“ läks hingusele kõigi nende põhjuste koosmõjul.

Keerulisem on välja selgitada „Lääne Hääle“ seisma jäämise tegelikku põhjust. Loogilisim tundub see, et „Lääne Hääle“ ei saanud üksi majanduslikult hakkama, kuid „Maalehe“ sabana kaotas leht jällegi maakonnas nii palju populaarsust ja lugejaid, kuni seda ei olnud enam mõtet välja anda. Epp Lauk on kirjutanud, et sabad olid reeglina majanduslikus kahjumis ning kui ka põhilehe kasum jäi väikseks või pöördus kahjumisse, lõpetati saba väljaandmine²⁵³.

„Lääne Teataja“ seismajäämise põhjus on selge – vabadussõjalaste lehed suleti 1934. aastal jõuga. Ei ole aga selge, miks Ulrich Selg trükikoja ja lehe üldse ära müüs. Ajalehes toonitati pidevalt, et Selg oli rikas mees, kellele ajalehe majanduslik toetamine probleeme ei valmistanud. Võimalik, et ajaleht liialdas või valetas ja „Lääne Teataja“ jäi siiski Selja jaoks

²⁴⁸ LE 07.02.1931 (nr 9): 2

²⁴⁹ LE 15.01.1930 (nr 4): 1, Postimees 12.10.1930 (nr 277): 7

²⁵⁰ Läänemaa 14.02.1929 (nr 6): 1

²⁵¹ Maiste 1998: 98

²⁵² Lauk 1991: 60

²⁵³ Lauk 1991: 67

liiga suurde kahjumisse, või ei soovinud Selg majanduslikult ebatulusat äri lihtsalt enam ajada. Samuti võib arutleda, kas leht müüdi poliitilistel põhjustel – 1934. aasta linnavolikogu valimised olid läbi, poliitkampaniat polnud momendil enam tarvis teha ja „seljamehed“, st tööerakondlased-asunikud kaotasid rahvaerakondlastele rängalt. Ukse ees seisis aga riigivanema valimised, millele ka „Lääne Teataja“ tähelepanu pööras. Ehk ei olnud lehe edasi ilmutamine sellistes oludes Seljale enam atraktiivne või tegid vabadussõjalased pakkumuse, millest polnud võimalik keelduda.

Igal juhul on selge, et „Lääne Elu“ püsima jäämises, kui kõik konkurendid hingusele läksid, ei saa näha ainult ajalehe võitu tänu heale ajakirjanduslikule tasemele, nagu pakkus välja Ammas²⁵⁴. Nelja ajalehe ajakirjanduslik tase oli tegelikult suhteliselt sarnane. „Lääne Elu“ sarnanes 1928. aastal „Läänemaaga“ tunduvalt rohkem kui iseendaga viis aastat hiljem, samamoodi sarnanes „Lääne Elu“ 1933. aastal tunduvalt enam „Lääne Teatajaga“ kui iseendaga ilmumise alul. „Lääne Elu“ tase võis küll lugejaile meeltemööda olla ning lehel võis teistest suurem tellijas-ostjaskond olla, kuid see ei ole ainus või peamine põhjus, miks teised maakonnalehed ilmumise lõpetasid. Samamoodi nagu „Lääne Elul“ olid omad ning konkurentidest mitteolenevad eeldused ja põhjused stabiilseks ilmumiseks, olid „Läänemaal“, „Lääne Häälel“ ja „Lääne Teatajal“ nii konkurentsist olenevad kui ka sellest mitteolenevad põhjused kinniminekuks. Seega tuleb kokkuvõttes öelda, et „Lääne Elu“ püsima jäämine ja „Läänemaa“, „Lääne Hääle“ ja „Lääne Teataja“ väljasuremine ei olnud mitte esimese ajakirjanduslik võit viimaste üle, vaid paljude tegurite kokkulangevus, nagu on enamasti kõigi asjadega elus.

²⁵⁴ Ammas 1993: 14

Kokkuvõte

Järjepidev ajaleheajakirjandus Läänemaal sai alguse 1927. aasta lõpus, vaba ajakirjanduse ajajärk kestis riigipöördeni 1934. aasta alul. Selle aja jooksul ilmus neli maakonnalehte: „Läänemaa“, „Lääne Elu“, „Lääne Hääl“ ja „Lääne Teataja“. Nende veidi enam kui kuue aasta jooksul arenes Läänemaa ajakirjandus lapsekingadest perioodi üleriigilise ajakirjandusega võrreldava tasemega ajalehtedeni. Neljaküljelisest ja neljaveerulisest kord nädalas ilmuvast ühtses stiilis tekstiga täidetud ajalehest sai viieveeruline, kuueküljeline, paljude fotodega ilmestatud, kujunduslikult liigendatud, tekstisuurustega mängiv kaks või kolm korda nädalas ilmuv ajaleht. Nii sarnanes 1928. aasta „Lääne Elu“ tasemelt (nii sisult kui ka välimuselt) tunduvalt enam 1928. aasta „Läänemaaga“ kui iseendaga viis aastat hiljem. Samamoodi sarnanes 1933. aasta „Lääne Elu“ enam „Lääne Teatajaga“ kui algusaegade iseendaga.

Struktuurilt ja kujunduselt olid Läänemaa lehed Roosmarii Kurvitsa kirjeldatud 1920ndatele tüüpilisest Eesti päevalehest arengult pisut tagapool – sisu oli vähemal määral liigendatud, tekst vähem hierarhiseeritud, fotosid ja karikatuure ilmus vähem. 1920ndate lõpus sarnanesid Läänemaa lehed Kurvitsa kirjeldusega Esimese maailmasõja aegsetest Eesti päevalehtedest. Muidugi ei käinud need lehed ka 1934. aastal päris ühte sammu üleriigiliste päevalehtedega, seega teatud mahajäämus säilis, aga ilmasõja aegadega võrreldes oli siiski kõvasti edasi liigutud.

Sisu poolest vastasid Läänemaa lehed Epp Laugu ja Anneli Avistu kirjeldatud esimese demokraatiaperioodi Eesti ajakirjanduse üldtendentsidele: kajastati väga mitmekülgsid teemasid (lehte tehti laiale sihtrühmale), autorite ja informatsiooni allikate äramärkimine ei olnud populaarne, suurt rõhku pandi kuulutuste müügi ja lehe tellimise reklaamimisele (mis olid lehe peamisteks sissetulekuallikateks, sest üksikmüük toimus vaid linnas, mitte terves maakonnas), oma tiraaž ja levik valetati leheveergudel suuremaks, et suurt populaarsust reklaamides lugejaid püüda, lehtedel oli oma kindel imagoreklaam, majanduslikud raskused sundisid esialgselt eraalgatuslike lehtede omanikke asutama kirjastusühisusi, mis tegelesid ka muu äriaga, lehed pidasid enda ülesandeks olla lugejaile teenäitajaks ning ei pidanud teenäitamise eesmärgil arvamuse avaldamist (isegi konkreetsete valimissoovituste jagamist) erapoolikuse näitajaks.

Sellegipoolest reklaamisid kõik Lääne maakonnalehed end erapooletuna või lubasid ilmuma hakates jääda poliitilistest mõjutustest puutumata. Kõigil neljal ajalehel kujunes aga välja

kindel poliitiline suunitlus, mis tulenes ajalehe väljaandja isiklikust (või mitme väljaandja puhul isiklikest) meelestatusest. Kuna toimetajad lehtedes vahetusid ning mõned toimetajad töötasid kord ühe, kord teise maakonnalehe juures, tuleb lehtedele ideoloogilise suunitluse andjaina näha pigem lehe väljaandjat – seda inimest või neid inimesi, kelle raha oli ajalehe toimimise aluseks. „Lääne Elu“ puhul oli selleks perekond Tamverk, kelle liikmed olid nii väljaandja kui ka trükkija rollis. Tamverkid olid tihedas isiklikus suhtluses Rahvaerakonna Läänemaa esinumbri dr. Hans Alveriga ning trükikojaomanik Mart Tamverk kuulus Kristlikku Rahvaerakonda, seepärast oli ka „Lääne Elu“ rahvaerakondlik ajaleht. „Läänemaa“ puhul seadis tooni seltskond tööerakondlasi ja asunikke, kelle raha abil ja eestvedamisel leht üldse käima hakkas, ning kellest ühe, Adolf Korrise nimi seisis ka lehes väljaandjana. „Läänemaa“ kujuneski tööerakondlikuks leheks. „Lääne Hääle“ puhul oli meelsuse loojaks asunik Jakob Aljas, kes küll lehe väljaandmise kõrval seda ka toimetas, kuid seda kindlamalt kandis ajaleht asunike vaateid. „Lääne Teataja“ ideoloogiat suunas aga tööerakondlane Ulrich Selg, kes trükkis lehte ja oli rahaga selle väljaandmise taga.

Haapsalus valitses poliitiline vastasseis just rahvaerakondlaste ning tööerakondlaste-asunike vahel. Kolme erakonna ideoloogia oli küll suhteliselt sarnane, kuid kohaliku tasandi mehed omavahel läbi ei saanud ning nii oldi ka kohalikes volikogudes vastasleerides. Kuue aasta jooksul suutis püsima jääda ainult esimese leeri, rahvaerakondlaste leht „Lääne Elu“. Tööerakondlaste-asunike leeri „Läänemaa“ ilmus veidi üle kahe aasta, „Lääne Hääle“ veidi üle aasta ning „Lääne Teataja“ alla aasta. Põhjusi oli mitu. Ilmumise stabiilsust soodustas Tamverkide ajalehe jaoks oma trükikoda, ajalehtede ainumüügiõigus Haapsalu linnas ja kohaliku elanikkonna enamusega sarnased poliitilised vaated (valimiste tulemused näitavad, et haapsallased pooldasid sel perioodil enim rahvaerakondlasi).

Et „Läänemaa“ ja „Lääne Hääle“ neist eeldustest ilma olid, tähendas ka väiksemat lugejaskonda, seega väiksemat reklaamijaskonda, seega väiksemat sissetulekut ja majanduslikke raskusi. Tuli hakata suuremate lehtede sabadeks, mis aga lugejate hulgas ilmselt populaarsed ei olnud, sest tõid vähe kohalikke uudiseid. „Lääne Teataja“ suleti pärast vabadussõjalastele müümist koos kõigi teiste vabadussõjalaste väljaannetega Eestis. Miks aga Ulrich Selg oma ajalehe üldse vabadussõjalastele müüs, ei ole teada. Võib spekuloida, et tehing tulenes majanduslikest põhjustest – leht kas ei tasunud end Selja jaoks ära või oli pakkumine vabadussõjalastelt lihtsalt tasuvam.

Kasutatud allikad

Perioodika

- Läänemaa 1927–1931.
- Lääne Elu 1928–1934.
- Lääne Hääl 1930–1931.
- Lääne Teataja 1933–1934.

Kirjandus

- Ammas, Andres; Jaago, Kalev. Läänemaa sulesõjad. – *Lääne Elu* 15.02., 22.02.1992.
- Ammas, Andres. Konkureeriv kohalik ajakirjandus „Lääne Elu” ja „Läänlase” näitel. Diplomitöö. Tartu Ülikooli žurnalistika kateeder, Tartu 1993.
- Aru, Krista. Üks kirm, kolm mõõdet. Peatükke Eesti toimetajakesksest ajakirjandusest: K. A. Hermann, J. Tõnisson, K. Toom. Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu 2008.
- Avistu, Anneli. Ajaleheturunduse algusaegadelt. – *Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900–1940*. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu 2000. Lk 43–66.
- Harro, Halliki; Somelar, Meelis. Eesti ajaleheturu kujunemise aspekte kahe maailmasõja vahelisel perioodil. – *Eesti ajakirjanduse ajaloost X*. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu 1996. Lk 37–61.
- Kruus, Oskar. Villem Grünthal-Ridala. – *Haapsalu läbi aegade ja inimeste*. Eesti Raamat, Tallinn 1979. Lk 130–140.
- Kurvits, Roosmarii. Eesti ajalehtede välimus 1806–2005. Doktoritöö. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu 2010.
- Lauk, Epp. Eesti Vabariigi ajakirjandusest 1920.–1930. aastatel. – *Eesti ajakirjanduse ajaloost VII*. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu 1991. Lk 36–78.
- Lauk, Epp. Eesti ajakirjanduse süsteemi kujunemine. – *Eesti ajakirjanduse ajaloost X*. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu 1996. Lk 5–36.
- Lauk, Epp. Eesti ajakirjanduse arenguhooni XX sajandi esimesel poolel. – *Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900–1940*. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu 2000. Lk 9–42.
- Lumiste, Leho. Eesti ajakirjanduse ajalugu. Välis-Eesti & EMP, Stockholm 1977.

- Maiste, Margus. Poliitilised erakonnad Läänemaal 1918–1934. – *Läänemaa Muuseumi toimetised II*. Läänemaa Muuseum, Haapsalu 1998. Lk 90–111.
- Õuema, Tarmo. Ajalehe Lääne Elu arengulugu ja lugejaskond. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, Tartu 2008.

Internetiallikad

- Eesti Biograafiline Andmebaas ISIK –
<http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=3512> (17.04.2013)
- Maiste, Margus. Haapsalu linnavolikogu valimised minevikus. –
http://www.muuseum.haapsalu.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=535:haapsalu-linnavolikogu-valimised-minevikus&catid=140:valimised-haapsalus-&Itemid=324 (17.01.2013).

Resume

The county newspapers of Läänemaa from 1927 to 1934: overview and political orientation

During the democratic era of the first independence of Estonia (1918-1934), journalism became a mass product: freedom of the press, economically and culturally active society and fast development of technology built a good starting point for publishing periodicals. By 1930, about 300 magazines and newspapers were published.

Several attempts had been made before, but Läänemaa caught up in 1927, when a county newspaper called "Läänemaa" came out. From then, regular publishing of newspapers in Läänemaa has been constant. Competition started in 1928, when another county newspaper, "Lääne Elu" came out. Another two were published during the democratic era: "Lääne Hääl" and "Lääne Teataja".

The aim of this research is to give an overview of these newspapers and analyse how they fit in the theoretical framework written about Estonian journalism during the first democratic era. Two other research questions are posed. Firstly, what was the actual political orientation of these newspapers that called themselves politically impartial, and who gave the papers their political voice. Secondly, why did "Lääne Elu" last while all other three were closed down after only a year or few of being published.

When "Läänemaa" came out in December 1927, it had four four-rowed pages full of plain text in mostly Gothic letters. Photos or caricatures were added rarely. It was a weekly paper. "Läänemaa" wrote about news in Läänemaa, in Haapsalu in specific and in Estonia overall, but mostly it was still orientated on news that had a local importance. First pages were usually preserved for city news from Haapsalu, third page was for news from smaller places in the county. Entertaining stories, for example feuilletons were published in the footnotes of page two.

Local politicians from Tööerakond and Asunikude, Riigirentnikkude ja Väikemaapidajate Koondis were behind "Läänemaa": Aleksander Aren, Adolf Korris, August Reinbach, Ulrich Selg, Jüri Valk and Jakob Aljas. At first, Edgar Leupas was the official publisher of the paper. Chief editor was Evald Soosaar. "Läänemaa" was printed in Mart Tamverk's print shop in Haapsalu. In February 1928, Vaba Maa print shop in Tallinn started printing "Läänemaa"

instead of the local businessman Tamverk. Since then, "Läänemaa" had problems with irregularity – a new number sometimes reached the subscriber days after it should have, because the papers had to be fetched in from Tallinn. A few months later, city council member Adolf Korris (from Tööerakond) became the publisher. After these two changes, "Läänemaa" abandoned the at first promised political neutrality and became the voice of Tööerakond. In June, Aleksander Aren, also from Tööerakond, became the chief editor. It can be assumed, that since Korris, Aren and other people from Tööerakond were behind the paper from the beginning until the end, then they were the ones who gave the ideology to "Läänemaa", not Edgar Leopas who later worked for a competitor newspaper "Lääne Elu", the voice of Tööerakond's rival party Rahvaerakond.

The paper had problems with money. In June 1929, "Läänemaa" stopped without any warning. It was published again in November, but from then, "Läänemaa" was not an independent county newspaper anymore, but an extra (or a "tail", which in Estonian journalism jargon means the addition to another newspaper) of a bigger newspaper "Sakala". News from Läänemaa or Haapsalu was from then on published rarely compared to news of nation-wide or international importance. "Läänemaa" finally closed down in January 1930.

When "Lääne Elu" came out in 1928, it looked the same as "Läänemaa", the structure and topics covered were also the same. What was different was the political orientation. "Lääne Elu" was published and printed by the Tamverk family. Tamverks were close with local politicians from Rahvaerakond, particularly with Dr. Hans Alver, first just the city council member, later mayor of Haapsalu. Even though from all four newspapers, "Lääne Elu" most often declared itself politically impartial, the paper clearly supported Rahvaerakond and tried to undermine Tööerakond. Those two parties were quite similar by ideology, but the local politicians of Läänemaa from those parties were rivals, therefore "Lääne Elu" hardly ever criticized the politics of Tööerakond, but very often criticized the politicians.

Editors and chief editors of "Lääne Elu" changed often, some of them also worked at competitive newspapers, but the orientation to Rahvaerakond remained the same, by which it can be inferred, that it was the Tamverks who gave the ideology to the paper – again the ones who were behind the paper financially.

From June to August 1928 and then again from January 1930, „Lääne Elu“ came out twice a week. From June to August 1931, the paper was published even three times a week. By 1933, „Lääne Elu“ had modernized to six five-rowed pages, with many photos and caricatures and

hierarchized text, which means the paper had caught up with what the daily papers looked in the 1920s.

“Lääne Elu“ was the only one from all four that remained published after the democratic era ended and the authoritarian Era of Silence started in 1934.

In September 1930, after “Läänemaa“ had already closed down, another competitor “Lääne Hääl“ came out. Its both publisher and editor was Jakob Aljas from Asunikkude, Riigirentnikkude ja Väikemaapidajate Koondises, which was a party with very close connections to Tööerakond in Läänemaa. Therefore, “Lääne Hääl“ also carried the voice of Tööerakond and Asunikkude, Riigirentnikkude ja Väikemaapidajate Koondis.

The paper was printed in Külvaja print shop in Keila. “Lääne Hääl“ also looked very similar to “Läänemaa“ and “Lääne Elu“ during its first years, but it brought more news from the countryside and less from Haapsalu. In November, after just a few months of being created, “Lääne Hääl“ also lost its independence and started being published as an extra or a tail of “Maaleht“, which was also the voice of Asunikkude, Riigirentnikkude ja Väikemaapidajate Koondis. “Lääne Hääl“ was finally shut down in December 1931.

Fourth competitor, “Lääne Teataja“ was first published in July 1933 – after “Lääne Elu“ had had a year and a half to be the only county newspaper. “Lääne Teataja“ was by looks and structure quite similar to “Lääne Elu“ in 1933 – six pages, five rows, many photos and caricatures, part of the text in Gothic and part of it in Roman letters, hierarchy of text, that was sized according to the importance of the article or the part of an article. However, “Lääne Teataja“ was even more modern than “Lääne Elu“: it was the first in Läänemaa who started using designed headers for different sections (and it had a lot of different sections) and sending reporters with photographers to news objects.

“Lääne Teataja“ was published by A. Lemberg, chief editor was Johannes Paesüld and the actual editor was Aleksis Krahe. The paper was published with the financial help of Ulrich Selg, who was again from Tööerakond. Ulrich Selg purchased a print shop in Haapsalu in order to publish the newspaper. “Lääne Teataja“ also became the voice of Tööerakond, and again the person who gave the political orientation to the paper was not the editor or chief editor, but the printer and behind the scene publisher, therefore the person who had the money. Out of all four newspapers of Läänemaa, “Lääne Teataja“ was the most impartial towards other parties. It only criticized Rahvaerakond and their leader dr. Hans Alver,

whereas “Läänemaa“, “Lääne Elu“, “Lääne Hääl“ had shared some room on their pages for criticizing all other parties except the one they were orientated on.

In February 1934, Ulrich Selg sold the paper and the print shop to Vabadussõjalaste Liit, but after the change from democracy to authoritarianism in Estonia in March, Vabadussõjalaste Liit and all of its newspapers were shut down.

During the six-year period observed in this research, journalism in Läänemaa developed from baby shoes to almost the same level as the nation-wide daily papers were on. By looks and structure, „Läänemaa“ and other newspapers of this era in Läänemaa were a step behind daily newspapers, at first they looked like daily papers did during the World War I, by the beginning of 1930s they caught up with what daily papers looked like on 1920s. By content, county newspapers of Läänemaa met the tendencies in the overall descriptions of Estonian journalism during the democratic era. A wide variety of topics was covered, because these newspapers were made for a wide target group. Authors of the articles and sources of information were usually not mentioned. Great emphasis was put on selling ad space and advertising ordering the paper, because those two were the main income for the paper. Individual sales only worked in Haapsalu and not in the countryside of Läänemaa. Circulation of the papers is unknown, because only numbers that the papers themselves printed are available, but it was at that time common to exaggerate in order to catch more readers. Each of the papers had their own image ad: “Läänemaa“ advertised itself as the most credible, “Lääne Elu“ as the most impartial, “Lääne Hääl“ as the most orientated on agriculture, “Lääne Teataja“ as the most financially stable newspaper. The newspapers of this era saw themselves as guides to the readers and therefore did not see showing of opinion a part of being biased, even if it meant directly saying who to vote for.

The question of why was “Lääne Elu“ able to survive when the other three only existed for a year to a few years, is not easy to answer. “Lääne Elu“ had certain advantages: the Tamverks had their own print shop, which helped with stability, and the monopoly of selling newspapers in Haapsalu. In addition, the people of Haapsalu had the same political orientation: during the concerning period, Rahvaerakond always did best in elections. “Läänemaa“ and “Lääne Hääl“ did not have those advantages, which also meant less readers, less advertisers and therefore a smaller income and financial problems. Independent “Läänemaa“ went down directly because of financial problems. “Lääne Hääl“ probably did not pay off either. Why else would Jakob Aljas have changed “Lääne Hääl” from an independent paper to a tail of another paper. As it

was mentioned before, “Lääne Teataja“ went down because Vabadussõjalaste Liit was closed down, but it is not clear why Ulrich Selg sold the paper in the first place. It can be speculated, that the paper did not pay off either, or the offer from Vabadussõjalaste Liit was just more rewarding.

Lisad

Lisa 1. Ajalehe „Läänemaa“ esimene number.

Lisa 2. Tekst ajalehes „Läänemaa“, mida trükiti Haapsalus Tamverki trükikojas.

Lisa 3. Tekst ajalehes „Läänemaa“, mida trükiti Tallinnas Vaba Maa trükikojas.

Lisa 4. Ajalehe „Läänemaa“ esimene number „Sakala“ sabana.

Lisa 5. Ajalehe „Lääne Elu“ proovinumber.

Lisa 6. Ajaleht „Lääne Elu“ kuus aastat hiljem.

Lisa 7. Ajalehe „Lääne Hääl“ esimene number.

Lisa 8. Ajaleht „Lääne Hääl“ „Maalehe“ sabana.

Lisa 9. Ajalehe „Lääne Hääl“ teine külg, päises seisab nimetus „Maaleht“.

Lisa 10. Ajalehe „Lääne Teataja“ esimene number.

Lisa 11. Rubriigipäis ajalehes „Lääne Teataja“.

Kõik lisad on alla laetud Eesti Rahvusraamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu ja Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu veebilehelt DEA – Digiteeritud Eesti Ajalehed (<http://dea.nlib.ee/>), neile kuuluvad ka väljavõtete autoriõigused.

Lisa 2. Tekst ajalehes „Läänemaa“, mida trükiti Haapsalus Tamverki trükikojas.

Lisa 3. Tekst ajalehes „Läänemaa“, mida trükiti Tallinnas Vaba Maa trükikojas.

Lääne Hääl

Maarahwa häälekandja.

Spetsiaalne fond
1. aastakäik.

Ilmub igal laupäeval.

Aktsiooninumber 5 senti.

Toimetuse ja talituse:
Haapsalu, Kalevi 19. Avatud äripäevadel
tella 9—15.

Toimetaja kättesaamisel äripäevadel 9—15.

Torvitamata kirjuriid hävitatakse ära, kui
neie tagaajamisteks märkisi juure pole
lihtad.

Wäljaandja ja vastutaw toimetaja
Jakob Ahas.

Tellimise hind:

1 ku peale postiga	20 senti.
2 " " "	40 " "
3 " " "	60 " "
6 " " "	1 fr. 10 senti.
12 " " "	2 " "

Tellimisi wõtawad vastu kõik wabariigi
postkontorid.

Kuulutuste hind:
Kuulutuste kirjeld üks m/m. ühel weeral
5 senti, lehe esiosas 10 f. ja teistis 12 f.

Adressi muutmine 10 senti.

Nr. 1.

Q. 1023

Pühapäeval, 7. septembril

1930.

Märjamaa Põllumajandusnäitusel rikkalikult wäljapanekuid.

Märjamaa Põllumajandusnäitus, mis 6. juul. ameti on wäljapanekute poolt suurejooneliselt näituseks kujunenud. Wäljapanekuid leidub igal alal. Rikkalikud on wäljapanekud maaparanduse tihdes ja taimekasvatuse, suuremate äride poolt on wälja pandud hulk mitmesuguseid põuataimede istu. Suur kogu on wäljapanud kodukäsitöid, mis näitavad meie kodukäsitööde järjekindlat edu. Wäljapanekute seas on esitatud weel aiandusmehandus, fulgloomad, mefateaduse erinäitus.

Muuhindadeks on määratud üle 100.000 senti.

Awamine on laupäeval 6. sept. k. 12 p. kuhu härra Riigivanem on palutud.

7. sept. korraldatakse noorekarija noorte hobuste erinäitus ja kümni ning läpimõõlituse. Ohjul on wabaõhu etendus kus ette kantakse Aug. Kihbergi „Enne kuke ja koitu“.

Näitusel ja peol mängib Märjamaa ja Loodna ühendatud orkestrid.

Loodame, et taewarwona näituse puhuks ka ilusa ilma meele kingib, mis kõigile võimaldaks näitusele ilmuti.

hariduseltsid peaks maal korraldama huwiõhtuid.

Wäheneb fügis, kus maa hariduseltsid järele uue hooga tööle tuleb ajada. Wähenev koostamine on maa haridus- tegelestele suuremaks mureks ja raskuseks olnud küsimus, kuidas suuremaid hulkiõid tämmata haridustööle.

Seba külmusid aitaks suurel määral lahendada huwiõhtude korraldamine. Huwiõhtud peaks koosnema wähemalt kolmest õhtust: 1. kõne ja 2. fetskonkllis oia. Kõne sira ei tohiks olla kuim teadustik, waid jarmne, mis meeldiks laiematele hulkaele. Kõnelejalaks wõiks olla oma ämbriuse õpetajaid ja teised haridustege-

lased, samuti tuleks kutsuda ka lähema- teel kooliõpetajaid, kooliõpetajaid ja kut aineine õud luts, siis paluda kõnele- jaid mõnikord ka wäljaspoolt — haridusliiklusi, wõi kooliõpetajaid. — Jaa! tahel ei peaks kõnelejalit tulema puudus. Seltkonkllis oia muobustaks tants, fetskonkllisid mängud, male j. n. e. Huwiõhtude korraldamine ei peaks fets- fidele mingisuguseid raskusi sünnitama. Sarnaseid õhtuid on waremalt juba mit- mel pool korraldatud ja on fetskonkllis head poolehõidud leidnud.

Märjamaa näituse puhul.

Täna weereb Läänemaa igast nurgast ja jopist inimesi Märjamaa poole, lojutades selleks igatuguseid istumise wõhundeid, leit on ju näitus — põllumehe tööjaaduste wõena parand.

Kelleid neid raskusi ja murefid on roh- tem kui põllumehe? Kelleid fæed raskel tööl frobedamad? Head põlwe pole põl- lumehe fuaagi näinud. Üks rühmituse teise peate, üts töö teise järele. Aga seepärast pole fuituda olnud, et põllumees majo- pidaamise raskuste juures oma elu olets wõita tahtnud wõi end oia riuatund. Siin an- nab wia üts te rühmitajale fittust, annab wõstapildumist ja jõudu wõidelda raskus- tega millest puidu pole fuaagi.

Kuid praegulise ajal on olnud fittisi raskemad, kui waremalt aegadel; jeda wõh- jendamad mitmed asjaolud: ühest poolt fõrgenend fultufed kinnast osetawate elutarmete peate, fõrged mafid, laadne profendid, töõjõu falkidus, halwad aas- tad j. p. m.; teiselt poolt madalad põllu- faaduste hinnad, mis ei wõasta nende wõl- mistustuludele.

Meie wäljaminefud fipuwad nii tihthigi suuremaks minema, kui fittisjetele. Weid on waja tajataalu wia. Eisisjetele fuitendab pole praegusel momendil wõl- malist, wäljaminefuid piirata wõime aga füll. Ei leida eimefjel fittimapiquil selleks wõimalust, kui aga jelle üle pitemalt ja- rete mõtleme, näeme et mõni wäljani- minef olets tegemata wõinud olla, nii mõ- ni firon wäljandmata jääda.

Mõni päew tagasi mõõdus üleriitline põllumajanduse ja taubandustöõstuse näi- tus Tallinnas; wäljapanekutelelele wõis mõ- dagi õppida fõttuhõiu alal, näha fuidas ostarbekohalema fõrraldule juures jääwad nii mitmeid üleriitlijed fultufed ära põl- lumaopidaamises. Loodame, et Märjamaa näitus ta sellest kirjeld põllupidajate palju falkuda tahab.

Samuti on fõrge, et meie oma majo- pidaamist peame mitmefilgjemaks muutma, jeda nõuamad meie maapinna fõaraldufud ja ta tura nõuded.

Majapidaamise intensiifsemaks muutmine nõuab talu juhtlasi falku teadmisi ning praktilist wõlumust.

Wida meil teha ei junda wanad, jeda peawad tegema noored. Noored falkuju rohkem teadmisi omandada, et ettetuwa- teist raskustele fõrgem üle jaada.

Suure tähtsusega on meie põllupidajate ta ühijelt fittimuste harutamine ja ühiste abinõude leidmine, jellepärast peaks meie fõest faduma wana Cestri jõnu ja olemete astuma ütsuure ja üksteiselt dige arusa- mine, fittis fõwad ja töõd õitfema Cestri talu, jett töõfad fæed ja terne mõistuse wõinwad falk fõrda enam fõrda faja fittis, kui nad teaduse nõu ja ühitegenemise jõu endate täiel määral abits wõtawad.

Põllumehe, hoolitsege rufi kuiwatuse eest.

Wabariigi malituse poolt terawilja falkiteaduse wõhjal mafmapandub õstu- määgile fittimised näemad ette, et ruffis meie niiskus on üle 14 protsendi, loetaks fuitumatatu ruffis, mida õhtjad ei ole fõhustatud moatumõta.

Suur oia ruffist on tänawu wõhmoete aegade töttu niiskel fõstud; kui fuitu- matata wõis tänawu mõni aeg fõitab, fittis töõd temale falktematu fõpitaud leht ju- re ja teba enam määra ei jaa, jellepärast fõs fõowiwad tänawu ruffisist raha jaada, peawad fõit wõimalistud abinõud ära faju- tama, et ruffis fõrrapärast fuitutatud jaa.

Kuna meil weel wõrdtemisi wähe fuitu- wati, fittis pole fõrge jeda teha ja oluford poney põllupidajaid töõhijelt mõtlema. Wa- nades rõhetubades ja fuitutaredes jaaab weel hädaõrral fittiseada laudabel fuitu- wati.

lamist ja jeda tuleks ka falkutada fuit wõts õmbustatubes, fittis fõlled ruumid puu- buwad, on afi palju falktem.

On fõrge, et fittis tuleb falkutada igat wõimalust, jett kui me tahame fõduma terawilja suuremal arwul määra, fittis peame wõljalumatuise oia töõhijelt wõtma.

Wõimafel ajal on meile ta müügile it- mumud n. n. fittiswõljalumatuise, mis fuiti 5 tunni jõoful 100 pud. ruffist ära fuitu- tab. Seba fuituati wõib fõhe hobuteaga talu talu wõrda ja tema fõrret töõwõ- met fittis pibades wõib fittiswõljalumatuise fuitutada wähemalt 30—50 talu wõlja.

Kahjuks aga on tähendatud fuituati õstuhind fannis fõrge, mis tema omandu- mist raskendab. Kuid õstuhind — 2000 fr. ei tee raskust ta ühijelt sellest üle jaada.

Neljapäeval algasid esimesed lennu- wõitlused.

Riigivanem külastas wõitlusi ja fõitisi õhuteel Rakweres.

Neljapäeval algasid lennumõde korral- dujel teiste riikide eeskujul lennumõde ring- lend. Seltse wõitluses tahetakse proomida mafinate mõtmeid ja juhtide õskust.

Kell 14.9 saabus Riigivanem kaitsem. k. l. minister Anderkopi faatel aerotroo- mile, jammus Alesje riuwistatud 10 len- nukit eest läbi ja tõmbab peate wõimafel

korralduf fardijõoni olewase wõrbase lihu, mille järele 10 lennumõde õketele järele õhu kulewad.

Õstuhind mõitis härra Riigivanem ifik- likult oia, fõttes õpeterusk „Amro 504 R“ peal Rakweres, kuft ta famal lennuhil peate Rakweres maandumist kell 1.35 m. Tallinna tagasi jõadis.

Märjamaa firit sai uue oreli.

Maksis 5000 krooni.

Wõinud pühapäeval õnnistati rohkear- wulise rohwa ofawõtel Märjamaa kirikus uus orel, mida wõimistafid mennad Kiril- jed Wõruft. Aktsijade Alesjedamine teostati kahe nädala jooksul ja on nüüd

tõltsa lõpule jõudnud. Orel mahutatud endasje 15 registrit 21 kombinaatfõoniaga. Orel on moofamafit ja üks suuremaifit Läänemaal ja üks maksa 5000 krooni, millest 4000 kr. falktud.

Jga Läänemaa põllumees loeb ainult oma lehte — „Lääne Hääl“.

LÄÄNE HÄÄL

Maarahva häälekandja. Ilmub igal laupäeval.

UKSIKNUMBER 5 SENTI.

Peetud ja müüdud kaupluses, Kalvi 13, tel. 1-30.

Väljandja ja vastutav toimetaja: Jakob Aljas.

Tellijooni hind:	
1 kuus	20 senti
2 kuud	40 "
3 "	60 "
6 "	110 krooni
12 "	2-- "

Kaubutuste hind:	
Kuulutatud 3 senti, eakäijel 10 senti, telesa 12 senti	
millimeeter hind	veerul.

Tellijad võivad vastu kõik vabariigi postilõhmed. Tarvimalis käsikirjad hõivatatakse ära, kui neid tegelikult ei ole. Andrust muutmine 10 senti.

Toimetaja aadress: Krikkavälgi kella 9-12.

Nr. 16 (32)

Laupäeval, 18. aprillil 1931.

2. aastakäik.

Hispaanias oluford väga segane

VÄRSKES VABARIIGIS TOUSEB KORRALAGEDUS. KOMMUNISTID TÕSTAVAD PEAD.

Kuningas jõitis ära, kuid ei loobunud digustest. Ka kurjategijad lasti vabandusse.

Major Franco Hispaania lennuvõe ülemaks.

HISPAANIA LÖHENEV MITMEKS RIIGIKS. KATALOONIA KUULUTATI ISEISEIVAKS.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Kataloonia ei jaa täiesti üheisevaks. Kataloonia ei jaa täiesti üheisevaks. Kataloonia ei jaa täiesti üheisevaks.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Hispaania elu on muutunud üsna keeruliseks. Hispaania elu on muutunud üsna keeruliseks. Hispaania elu on muutunud üsna keeruliseks.

Hispaania elu on muutunud üsna keeruliseks. Hispaania elu on muutunud üsna keeruliseks. Hispaania elu on muutunud üsna keeruliseks.

Hispaania elu on muutunud üsna keeruliseks. Hispaania elu on muutunud üsna keeruliseks. Hispaania elu on muutunud üsna keeruliseks.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Kanamuna hindade notcerimine alganud.

Indu määratakse kord nädalas.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Erinõuvalduste teaduslik ühiskond

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Ka kaetudkohutuskud kurjategijad vabandusse.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

VASIKATE HINNAD VAGA MADALAD.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Dr. Leppih loodikuks Leedu- maale.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Reer- ja maamööbli tunnustab maharishi.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

17. aprillil 17. aprillil. Kõrgele ma-

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Enamluse ja riisi lõhenemise kor-

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Leedu pealinn uputusshädas.

Riemeni meed uputajid kannofoje üle. RASKE JÄÄMINEK LEEDUS.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Kas võit või surm.

Kolonel R. Partsi mälestusi Vabadusjõhast.

17. aprillil 16. aprillil. Täna oli mitmed pool Hispaanias sõjaga seotud sündmused. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis. Tähtsaimad neist olid peetakse Madridis.

Lisa 9. Ajalehe „Lääne Hääl“ teine külg, päises seisab nimetus „Maaleht“.

Lisa 11. Rubriigipäis ajalehes „Lääne Teataja“.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Madiken Kütt** (isikukood 48911214716)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Läänemaa maakonnalehed aastail 1927–1934: ülevaade ja poliitiline suunitus“, mille juhendaja on dotsent Ago Pajur
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartu, **21.05.2013**